

Møte for lukkede dører, Stortinget 12. august 1909

Møte for lukkede dører i Stortinget
den 12. august 1909 kl. 10.00.

Præsident: Liljedahl.

Dagsorden:

Fortsat behandling av de paa dagsordenerne for 29de juli og 7de august opførte saker.

Man fortsatte behandlingen av indstillinger fra den forsterkede militærkomite angaaende hærordningen (indst. S. XXXXII for 1908 med tillæg og 1909, jfr. dok. nr. 1 med tillæg for 1909).

Præsidenten: Hr. Eidem har ordet angaaende avsnit 32, fæstningsartilleriet.

Eidem: Efter den votering som faldt igaar, og saadan som situationen nu er, har minoriteten fundet ikke at burde opta noget realitetsforslag om fæstningsartilleriets overgang til marinen. Jeg har ikke mere at si.

Statsraad Lowzow: Vardøhus fæstning har ligget nær grænsen mellem Norge og Rusland i 600 aar. Som bekjendt eiet Norge i gamle dage meget større strækninger østover fra Varanger, end det nu har. De gik efterhaanden tapt. Men længere end til Varanger strakte ikke det fremmede herredømme sig, fordi vi hadde en utpost, den lille fæstning, som betegnet Norges overhøihet, og som betegnet Norges vilje til at hævde det. Denne Vardøhus fæstning har man tillagt betydning noksaa langt frem gjennom tiderne. I 50-aarene under Krimkrigen var der engelske skibe oppe ved den russiske kyst ved Hvitehavet, og nordmændene maatte tænke paa at hævde sin nøitralitet. I 1885, altsaa for bare 24 aar siden, da der var et spændt forhold mellem Rusland og England, blev der ogsaa gjort en del for at Norge skulde kunne hævde sin nøitralitet. Der blev sendt moderne kanoner til Vardøhus, voldene blev forsterket, der laa tropper færdig til at sendes derop, kort sagt, alting var gjort for at man skulde kunne hævde dette punkt i Norges besiddelse, og hindre at nogen krigførende fik sætte sig fast der. Saa er der imidlertid kommet en periode, da man har tillagt Vardøhus mindre betydning end man har gjort tidligere, og jeg antar at det maa skrive sig fra, at fæstningen jo er blit mere og mere forældet. Der er skapt en opinion deroppe i retning av at gjøre nar av det militære væsen. Og de militære autoriteter har vel ikke tænkt sig, at man ved siden av alle de andre krav som stilles, skulde kunne faa nogen bevilgninger til at gjøre Vardøhus til et punkt som kunde holde sig. Der er derfor ogsaa fremkommet forslag om at den skulde nedlægges som fæstning og kun beholdes som et fredsetablisement. Nu, jeg gaar ut fra, at fra de militære myndigheters side er dette ikke gjort av militære

grunde, men fordi man ikke mente at man kunde faa penge til mere. Det er imidlertid ikke længere siden end i 1900-01, at den daværende ingeniørgeneral uttalte sig sterkt for at Vardøhus maatte moderniseres; og der blev dengang opgjort et overslag over hvad man maatte gjøre deroppe for at faa en sterk fæstning. Men man tok noksaa meget i. Det blev en halv million kroner bare til ingeniørarbeider; og det hele forslag gik ut paa befæstninger til et par millioner kroner. Nu, saa renoncerte man paa det hele, og saa kom disse forskjellige forslag om at gjøre Vardøhus bare til et fredsetablissement.

Jeg har en helt anden opfatning av hvad der bør gjøres med Vardøhus. Som man ser paa kartet, er det nærmeste befæstede punkt, og utgangspunkt for en flaaateavdeling som skal kunne basere sig sikkert, nede ved Trondhjem, altsaa litt søndenfor midten av landet, naar man regner lengden fra nord mot syd. Selv om man siden faar et befæstet støttepunkt for flaaaten her oppe ved Ofoten - som man forhaabentligvis i sin tid faar, naar flaaaten blir saavidt utviklet at man kan avse en avdeling til at stationeres deroppe - saa vil der allikevel være overordentlig lang vei op til Varanger, og det vil være et meget fjernt støttepunkt for norske orlogsskibe, som skulde operere deroppe. Jeg tror at man bør ha et støttepunkt deroppe av forskjellige grunde. Først de nationale. Der er jo en blandet befolkning deroppe, og der kommer mange fremmede, og det at vi har en fæstning med en liten tjenstgjørende styrke, forsterker indtrykket av det norske herredømme deroppe. Det har i aarhundreder saa at si hørt med til det profil Norge viser, og det vilde svækkes, om man tok væk dette gamle kjendte punkt, fæstningen Vardøhus. Det er et punkt, som nationalbevisstheten i tidligere dage har kunnet støtte sig til deroppe, og som den fremdeles bør kunne støtte sig til. Saa er det de politiske grunde. Der sker jo nu en rask utvikling deroppe; vi ligger like paa grænsen av et andet mægtig land, og vi har al grund til at sørge med sikkerhet for at vi altid kan opretholde ro og orden, saa at der ikke blir nogen anledning til indblanding av andre. Saa er det de militære grunde. Nu holder russerne paa at lave en orlogshavn ved Alexandrovsk. Der er rigtignok ikke blit meget av det endnu, men de har utset punktet og har allerede bygget nogen kaier og nogen bygninger. Foreløbig staar det i stampe, de har vel ikke penge nok eller kanskje ikke utholdenhet nok, men planen er ialfald at der skal dannes en russisk flaaestation. Denne flaaate vil ha sin vei rundt den norske kyst, og hvis andre stormagters flaaater under en krig vil gaa derop, saa vil vor nøitralitet likesaa let bli truet nu som i tidligere dage - jeg nævner 1885, da man frygtet for at kanskje engelskmændene vilde komme derop. Hvis Rusland virkelig faar en flaaestation der - og der er planlagt jernbane ogsaa - saa kan denne flaaestation kanskje komme til spille en ikke saa liten rolle, særlig om Østersjøen blir stengt. Den videre

utvikling kan man vistnok ikke vite noget om nu, men den kan bli saadan at den kan medføre fare for os. Skal vi hævde vor nøytralitet ved hjelp av vore egne midler eller ved hjelp av allierte, eller skal vi forsvare landet, enten alene eller ved hjelp av allierte, saa trønger vi en station heroppe til støtte for en flaaete, et fast punkt hvor den kan ha sine oplag, uten at risikere at de blir ødelagt av det første det bedste streifkorps. Nu tror jeg at Vardø fremdeles er punktet. Vistnok er der ikke saa gode havneforhold, som man vel kunde finde andensteds deroppe, men det viktigste er den strategiske beliggenhet. Vardø ligger tæt ved sjøveien rundt Norge, like ved indløpet av Varangerfjorden; og stedet ligger paa en ø herute, saa det er ikke saa let at komme til det fra land. Der kunde vistnok være tale om at finde en bedre havn nede ved Sydvaranger. Men der har man landgrænsen i ryggen, og det vil vistnok bli kostbarere at anlægge et støttepunkt for vor flaaete der, og det vilde bli mere utsat. Jeg tror som sagt at Vardø fremdeles er det strategiske punkt. Og derfor mener jeg det er dette punkt som bør bibeholdes som fæstning. Hermed skal dog ikke være sagt at man ikke kan finde et heldigere punkt. Finder man et saadant, bør selvfølgelig befæstningen lægges der. Men jeg tviler paa at man gjør det. Traditionen taler for at vi beholder denne fæstning paa det gamle norske centrum deroppe, som er Vardø. Befolkningen selv har jo følelsen av at det vilde være et tap for den, om fæstningen blev nedlagt. Det fremgaar av de skrivelser som er sendt Stortinget fra korporationer paa Vardø. Nu vil det jo ikke gaa an at faa en ny befæstning paa Vardø, uten at det koster en del penge, men det behøver ikke bli saa meget, som det tidligere er sagt. Hvis man skulde befæste Vardø saa, at man absolut beskyttet byen mot beskytning, om panserskibe gik derop, vilde det vistnok koste et par millioner kroner eller mere. Men det som man til en begyndelse ialfald risikerte at komme ut for ved Vardø, er ikke store panserskibe, det vilde være mindre skibe. For øieblikket vil selv upansrede skibe, som er godt bestykket, kunne gaa derind og gjøre sig til herre over byen i en fart, uten at den gamle fæstning kunde gjøre noget videre motstand. Vardø ligger paa en ø, hvor fæstningen ligger nede paa en lav slette, mens der er et fjeld i nærheten, hvor man godt kan anbringe et litet fjeldfort. Jeg har et rektangelkart her over byen. Kartet er rigtignok litet, men det vil kunne sees at der paa øen findes en dominerende aas. Her kunde man hugge ind et fort i fjeldet for nogen feltkanoner som vi har. Derved kunde man faa et punkt som ialfald ikke kan stormes, og hvorfra man med feltskyts kunde holde upansrede skibe væk fra selve øen. Man vilde i saa fald ha et fast punkt, som man ikke kunde le av, for ca. kr. 300 000. Men jeg mener ikke at man bør bli staaende ved det. Hvis man sætter en eneste 15 cm. kanon i taarn paa toppen av fjeldet, vil man kunne holde ute upansrede eller svakt pansrede skibe, som ikke turde utsætte sig for en saadan kanon, paa omkring en mils

avstand. Hvis man vil gjøre befæstningen noget mere fuldstændig, maa man, for at hindre landgang, bygge nogen blokhus, som bestryker enkelte dele av kysten, som vanskelig kan bestrykes fra selve fortet. Man vilde da komme op i en bekostning som vi har regnet ut skulde bli omkring 700 000 kroner, men som ingeniør- og artillerigeneralen har sagt maatte forøkes en del, saa det kanskje blev en 900 000 kroner. Derfor skulde man efter min mening kunne faa en saavidt god beskyttelse av Vardø, at man ikke risikerte at stedet blev angrepet av en mindre styrke bestaaende av upansrede eller slet pansrede skibe. Man opnaadde vistnok ikke en saadan styrke som man helst kunde ønske for et kystfort. Derfor er det nu enkelte av vore militære autoriteter som siger, at skal vi bygge noget, maa det være sterkere. Det siger kommanderende general, og det siger distriktskommandochefen. Distriktskommandochefen har nu tat det standpunkt likeoverfor Vardøhus, at hvis man har raad til at befæste det, saa er det jo bra. Men da forlanger han en 15 cm. kanon til. Det vil si, den hele bekostning vilde gaa op til vel 1 million, maaske en 1200 000 kroner. Men jeg mener at man maa ikke ræsonnere saaledes, at hvis man ikke kan faa det bedste, saa skal man renoncere paa det hele. Jeg mener at selv om vi maa gjøre befæstningen relativt svak, naar det kun blir et efter forholdene deroppe respektabelt punkt, som vi ikke kan kastes ut av i en fart, saa faar vi heller ta det, end at opgi det hele, fordi vi ikke vilde kunne motstaa alle slags angrep.

Nu kan det være, at man har saa meget bruk for de penge vi kan avse til militære gjøremaal, at man ikke saa snart kan gaa paa en befæstning i Finmarken; men jeg mener, at derfor bør man ikke nedlægge Vardøhus. For hvis forholdene utvikler sig saaledes deroppe, at det blir nødvendig at faa et befæstet punkt igjen, saa vil det ikke være noget truende mot nogen nabo, om man forbedrer en fæstning som allerede ligger der; men har man nedlagt fæstningen og saa optar den igjen og anlægger nye verker, vil saken se helt anderledes ut.

Jeg nævnte denne henstilling til Stortinget fra Vardøs indbyggere. Jeg skal faa lov til at læse den op. "Undertegnede maa herved tillate sig paa vore foreningers vegne at fremsende den bestemteste protest mot den foreslaaede nedleggelse av Vardøhus fæstning. Den har nu i seks hundrede aar som fæstning og som rikets yderste grænsepæl hævdet Finmarken for Norge; og dens forfald i de sidste 50 aar, og forswarets henleggelse til indlandet vidner om et beklagelig feilsyn. Finmarkens norske befolkning bor ved kysten, har sin næring og færdselsvei paa sjøen, og den vei vil ogsaa fienden komme; Finmarkens forsvar maa derfor være sjøforsvar støttet til faste punkter paa kysten, og av disse er Vardø det strategisk viktigste. Under en europæisk konflikt, som naturligvis ogsaa utbreder sig til Finmarkens farvande, vil en krigførende magt straks ta et ubefæstet Vardø som operationsbasis. Og hvis Norge selv nedligger Finmarkens

forsvar, vil naturligvis ingen anden magt paadra sig krig for at forsvare os. Man maa derfor indstændigst anholde om at Vardøhus fæstning ikke nedlægges, men sættes i saa tidsmessig stand at den til enhver tid kan verge vor nøitralitet." Henstillingen er indsendt fra Vardø arbeiderforenings bestyrelse, Vardø handelsforenings bestyrelse, Vardø turnforenings bestyrelse og Vardø skytterlags bestyrelse. Det er blit oplyst, at det er alle de ikke socialistiske korporationer, naar man undtar høire- og venstreforeningerne. Disse sidste bestaar for en del av de samme medlemmer som har undertegnet denne henstilling; men man har ikke villet ta dem med for ikke at gi saken noget politisk skjær.

Hvis Vardøhus skulde nedlægges, saa skulde jo da tjenestemænd som staten har deroppe, overføres til andre anlæg, men disse andre anlæg har vi endnu ikke. Vi faar vel befæstninger i Ofoten; men der vil gaa aar før de kommer istand, saa at man faar bruk for officerer og underofficerer fra Vardø deroppe. Derfor foreligger der, selv om man vilde nedlægge fæstningen, ingensomhelst nødvendighet for at ta den beslutning nu. Jeg tror som sagt, at det er givet at vi bør opretholde Vardøhus. Men selv om man siden skulde komme til det motsatte resultat, kan man i god tid ta beslutningen, om man ikke gjør det nu, men gir sig tid til at overveie den ting nærmere.

Bratlie: Det forholder sig ganske rigtig, som statsraaden sa, at Vardøhus er en meget gammel fæstning, og at den gjennem tiderne har gjort sin store nytte for den norske stat, idet den har hævdet Norges territorium oppe ved vor nordligste grænse. Det er ingen som bestrider det. Men spørsmålet er om den har nogen betydning for tiden, om det for det første har nogen betydning for tiden, at vi har et befæstet punkt deroppe, og om i saa fald for det andet Vardøhus er det rette sted. Med hensyn dertil er at bemerke, at om vi vil ha et militært støttepunkt for Finmarkens forsvar i en befæstning, hvad der selvfølgelig vil være ønskelig at ha, væsentlig av hensyn til den flaaateavdeling som man mener bør anbringes deroppe, saa bør dette punkt, efter alt hvad de sagkyndige militære har uttalt, saa længe jeg har hat anledning til at erfare, ikke ligge paa Vardøen. Det blir for kostbart og derfor, jeg hadde nær sagt, umulig, at faa gjort noget effektivt ut av et anlæg der. Befæstningen bør i tilfælde ligge paa et andet sted i Finmarken. Men hvor den bør ligge, er endnu ikke undersøkt, der foreligger ikke nogen planer eller forslag for det. Med de planer vi har foreliggende til andre befæstningsverker, som det haster presserende med, baade ved østfronten her sydpaa og ved Narvik, gaar jeg ut fra at det vil gaa, som statsraaden sa, aar, ja kanskje en række av aar, før der blir tale om at vi magter at bevilge til et nyt fæstningsanlæg oppe i Finmarken. Det spørsmål som foreligger nu, er da om det er nødvendig at opretholde

Vardøhus som fæstning, endskjønt den er militært værdiløs, fordi vi maa ha den som et tegn paa Norges landsoverhøiheet, og fordi den dertil er tjenlig selv saadan som den nu ligger. Men dertil tror jeg man faar bemerke, at stillingen er en helt anden nu end før. Efterat vi har faat grænserne fastsat ved klare traktater, og opmerket, og efterat vi har indført almindelig vernepligt ogsaa i de nordligste landsdele og organisert troppeavdelinger der som i de øvrige dele av landet, er stillingen med hensyn til landegrænsen blit en anden. Der er forøvrig efter det forslag som foreligger fra komiteen, ikke tale om at Vardøhus reelt set vil bli mindre skikket til at hævde landsoverhøiheeten end hittil, og heller ikke om at den efter dette forslag blir mindre nyttig i forsvarsmæssig henseende, end den er for tiden. Hvis nogen mener at det er av nogen betydning at ha disse fæstningsverker, som efter moderne begreper er aldeles værdiløse, saa vil der i saa henseende intet tapes. Der ligger nu paa Vardøhus nogen ganske faa mand, som knapt kan kaldes en militær besætning. Utenfor den tid av aaret, om sommeren, da utskrevne vernepligtige mandskaper eksercererer der, er derfor Vardøhus aldeles forsvarsløs. Vi har imidlertid en korporalskole, som tilhører infanteriet, i Finmarken; den er opprettet efter de nye vernepligtsbestemmelser og ligger indtil videre paa Vadsø, hvor den imidlertid ikke har hus. Meningen er da efter det forslag som foreligger i indstillingen, at Vardøhus skal ophøre at være fæstning i den forstand, at Vardø betragtes som befæstet by, internationalt set, men at Vardøhus fæstnings hele etablissement og lokale indretninger skal overgaa til at bli etablissement for korporalskolen i Vadsø, en skole med 20-24 mand. Disse vil da bli stadig tjenstgjørende garnison i Vardø istedenfor de 5-6 mand gamle artillerister som nu gaar der og rusler aaret rundt. Nogen daarligere stilling i militær henseende end nu, vil derfor Vardø by ikke komme til at faa, tvertimot. Det hensyn som her er nævnt, veier derfor, saavidt jeg kan skjønne, aldeles ikke.

Det næste hensyn, som statsraaden nævnte, var dette, at hvis man nu nedlægger Vardøhus som fæstning, og der senere engang i fremtiden blir spørsmål om at gjenopføre den eller anlægge en ny befæstning i Finmarken, enten paa Vardøen eller et andet sted, saa vil dette bli betragtet som et truende skridt fra en nabos side, og det maa vi vogte os for. Ja, dertil er at svare, at der ganske vist i protokoller og dokumenter av international natur ogsaa for de senere aar vil kunne findes eksempler paa forsøk, som forskjellige stater har gjort paa at gjøre den opfatning gjældende, at naar en nabostat anlegger fæstninger, saa er det at betragte som et truende skridt; men mig bekjendt har det aldrig lykkes nogen stat i vor tid at faa anerkjendelse for den paastand. Rusland gjorde, saavidt jeg vet, senest et saadant forsøk, da svenskerne anla Bodenbefæstningerne, men maatte ta sin paastand tilbake. Det har ikke international

anerkjendelse, at ikke enhver stat har lov til at anlægge alle de fæstningsverker som den selv anser nødvendige for sit forsvar. Saa meget mere vil denne ret være utvilksom her, som det anlæg vi i tilfælde maatte komme til at gjøre oppe i Finmarken, vistnok bare vilde bli anordning av en beskyttet tilflugtshavn for et flaaateforsvar, nærmest spærring av en liten fjord som maatte være skikket til at lukkes ved mineanlæg, og som kunde yde sikkerhet for en liten flaaateavdeling, der kunde ha den at ty ind til. Saadanne kystbefæstningsanlæg, befæstede tilflugtshavne for flaaateavdelinger, har der vistnok aldrig været gjort nogen indsigelse mot; at anlægge dem er bare en rent defensiv foranstaltning, de er ikke operationsfæstninger eller manøvfæstninger, hvorfra det er hensigten at kunne bryte ind i det fiendtlige land. De vanskeligheter av politisk natur, som statsraaden nævnte, tror jeg derfor ikke der kan være tale om nogensinde vil opstaa; jeg tror ikke at nogen nabo vilde forsøke paa at gjøre indsigelse, og han vilde i ethvert fald ikke faa gehør. Jeg mener snarere det vilde kunne siges, at Norge viste en undfaldenhet som ingen andre nationer kjender, dersom det ikke turde anordne sit eget forvar som det vil fordi det var bange for at kanskje nogen skulde komme og si: Dette maa I ikke gjøre, det sigter paa os. Enhver suveræn stat har fuld handlefrihet her, hvad enten den er stor eller liten, og den frihet tror jeg at Norge ogsaa bør hævde for sig.

Statsraaden sa dernæst, at han personlig hadde set paa forholdene, og det lot til at statsraaden derefter har planer oppe om en utbedring av Vardøhus til et kostende av omkring 900 000 kroner. Ja, dertil vil jeg si, med utgangspunkt i alle de andre krav som foreligger, at jeg tror at jeg tør forutsi i dette øieblik, uten at jeg har hat den mindste forhandling om saken med komiteens medlemmer, at en bevilgning av 900 000 kroner til utbedring av Vardøhus er der ikke tale om at en eneste mand i militærkomiteen vil indstille paa. De uttalelser som foreligger, om Vardøhus fæstnings mangel paa militær værdi og uskikkethet for utbedring, er efter min mening saa avgjørende og saa enstemmige, at man skal lete længe, før man finder saa enstemmige uttalelser fra militære myndigheter, naar der handles om at opgi noget som de allerede har. De findes referert kortelig i indstillingen for iaar side 153. Fæstningsartilleriets chef har sagt, at Vardøhus i sin nuværende tilstand er "værdiløs for et virkelig forsvar" - det er citat - og at omkostningerne ved at gjøre den brukbar og tidsmessig, saa at den kunde bli av værdi, vilde bli saa store, at der antagelig ikke kan bli spørmaal om en utbedring eller ombygning av fæstningen. Tromsø distriktskommando har uttalt det samme, og generalstaben likesaa. Amtmanden i Finmarkens amt har betegnet Vardøhus som værdiløs, forsaavidt angaar dens mulige betydning som støtte for den civile øvrighet. Han er den som nu først har bragt fæstningens fuldstændige nedlæggelse paa bane, idet han har sendt en forestilling

ind til departementet, hvori han har sagt, at denne saakaldte fæstning baade i besøkende fremmedes og i civile norske borgeres øine ligger der nærmest til spot og latter. Hvad enten man er militær eller ikke, siger han, vil enhver straks skjønne at der ikke er spor av forsvarsværd i en saadan fæstning. Det er nærmest amtmanden i Finmarkens uttalelser i denne retning, som fra først av har bevirket at de senere uttalelser er indhentet fra militære myndigheter. Forøvrig har spørsmålet om at beholde Vardøhus og i tilfælde forbedre fæstningen, været oppe til overveielse flere gange i en række av aar. Ogsaa i de aar da jeg var ansat i departementet, blev der indhentet uttalelser herom, og uttalelserne gik ogsaa dengang ut paa, at Vardøhus var værdiløs, og at den ikke ligger paa det rette sted, om man vil ha et støttepunkt deroppe; det fandtes derfor ikke værdt at koste mange penge paa dens utbedring. Videre har man nu spurt baade kommanderende admiral og admiralstaben, om det kunde ha betydning for et eventuelt maritimt forsvar i Finmarken at man beholder Vardøhus som fæstning. Men de har begge svart at det ogsaa i saa henseende er fuldstændig uten betydning at Vardøhus fæstning blir opretholdt. Jeg mener at det med saadanne uttalelser fra de militære myndigheter liggende for sig skal noksaa meget til for en statsraad, som er kavalerist, og som har gjort et gjæstebesøk oppe i Vardø paa en dag eller saa, at komme og skrive imot alle disse uttalelser, at han - den nuværende chef for forsvarsdepartementet, som vel alle maa erkjende ikke er sagkyndig paa dette omraade - han personlig har overbevist sig om at fæstningen kan gjøres tidsmessig ved forholdsvis rimelige midler. Det gjør ikke noget imponerende indtryk, synes jeg, at statsraaden kommer med slikt her i Stortinget, men statsraaden opplyser altsaa at realisationen av hans plan skal komme paa omkring kr. 900 000. Paa militærkomiteens vegne kan jeg vistnok uttale, at det ikke har nogen særegen interesse for os at faa Vardøhus nedlagt, dersom Stortinget finder at Vardøhus, efter de opplysninger som foreligger, bør beholdes. Vi har i henhold til disse uttalelser, som foreligger enstemmig fra alle militære myndigheter, foreslaat at den nedlægges som fæstning, og at korporalskolen paa Vadsø, for hvilken man nu maa leie lokaler, saaledes at man altsaa har utgifter til det, flyttes over til Vardø og lægges der som garnison, idet den gamle fæstning overgaar til etablissement for denne skole. Flaget kommer da til at vaie der fremdeles; men byen Vardø ophører at være befæstet, internationalt set. Dette har vi gjort, fordi vi derved sparer penge, uten at der tapes nogetsomhelst for forsvaret. Det koster, efter de opplysninger som vi fik fra departementet ifjor, litt over kr. 50 000 om aaret at opretholde Vardøhus fæstning som hittil, og jeg mener at det er noksaa litet rimelig under vore forhold at vedbli med at bære en saa stor aarlig utgift til en militæranstalt, om hvilken alle militære myndigheter uttaler, at nogen værdi for forsvaret har den ikke. Dette

er altsaa grunden, hvorfor militærkomiteen har fulgt de militære myndigheters forslag om at Vardøhus skal nedlægges og overgaa til fredsetablisement for en korporalskole. Finder Stortinget at man kan la dette spørsmaal hvile indtil videre, og fremdeles bære utgifterne til Vardøhus fæstning, f.eks. indtil man faar se militærkomiteens indstilling om de fæstningsanlæg som er planlagt i de nordlige landsdele, og som der sikkert blir spørsmaal om at faa iverksat der saa hurtig som mulig, enten allerede paa dette storting eller paa næste - der kommer sandsynligvis snart forslag om befæstningsanlæg op, om ikke netop i Finmarken, saa noget sydligere, i egnen omkring Narvik - finder Stortinget at ville la spørsmålet om Vardøhus's nedleggelse hvile indtil da og altsaa ikke træffe avgjørelse derom før den tid, vel, saa spiller det ikke nogen rolle for militærkomiteen at motsætte sig dette. Men militærkomiteen kan, efter de uttalelser og opplysninger som foreligger, ikke indse at en ombygning eller større utbedring av Vardøhus som befæstning i Finmarken har stor utsigt til at vinde gehør eller tilslutning her i salen, og vi skjønner derfor ikke at det er fornuftig, økonomisk set, at la spørsmålet utstaa. Det er hvad jeg kan svare paa dette. Naar statsraaden uttalte at befalet ved Vardøhus er tænkt at skulle overføres til andre befæstninger, og at det endnu vil vare aarevis, før disse kan komme istand, saa vil jeg dertil svare, at jeg inderlig haaber at det ikke vil vare aarevis, før vi faar Narvik - som jeg anser for et av de farligste, mest utsatte punkter i vort land - saaledes befæstet, at det kan effektivt forsvares; der maa vi snarest mulig gjøre anlæg istand, som virkelig kan være til nytte for forsvaret av vore landsdele nordpaa.

Eidem: Jeg vil ogsaa si om dette spørsmaal med Vardøhus, at jeg kan ikke forstaa at der kan være tanke om i en nær fremtid at bruke nogen penge paa at befæste det punkt. En ting er ganske sikker, at saadan som Vardøhus er nu, kan den ikke forsvare sig selv, den kan ikke verge sig selv, selv mot den mindste kanonbaat, og en fæstning som ikke kan forsvare sig selv, er altid en fare. I det øieblik den ligger der, er jo byen at betragte som en befæstet by, og vil i tilfælde av ufred bli skutt i brand, og kan bli brandskattet, hvad den ikke vil kunne bli efter de nuværende regler for folkeretten, hvis man ikke har nogen fæstning der. Det er jo klart at det vil være av stor betydning for os at ha et befæstet punkt i Finmarken som støttepunkt for en flaaate; noget andet forsvar i Finmarken end en flaaate kan jo ikke tænkes, det maa altsaa være en befæstet havn. Men i saa maate egner Vardø sig svært litet. Den har alle de mangler som en havn kan ha, naar der er tale om at benytte den som flaaatebasis. Den kan beskyttes fra alle kanter, den er aapen for indsyn fra alle kanter, og den lar sig ikke forsvare ved miner, saaledes at den ikke kan bombarderes. Den egner sig i det

hele tat ikke til basis for en flaaate. En anden sak er jo ogsaa det, at vi har saa mange andre ting som vi maa tænke paa først, og vi faar jo ta tingene i den rækkefølge som deres egen betydning tilsiger. Først ligger jo Kristianiafjorden endnu aldeles ubefastet, og Narvik ligger ubefastet. Det faar vi da tænke paa først, før vi tænker paa at ofre penge oppe i Finmarken. Der ligger jo ingen nær fare for haanden for at vi skulde bli angrepet deroppe. Den russiske havn, som statsraaden talte om, tror jeg nok det vil ha lange utsigter med, før den blir til noget. Rusland er jo som bekjendt ganske lammet tilsjøs for tiden, og vil neppe paa længe kunne avse nogen større flaaate utenfor Østersjøen. Det vil altid være nødt til at koncentrere sin flaaatestyrke i Østersjøen og Sortehavet. At sende en flaaate til Hvitehavet, vilde være det samme som at miste den; England eller en anden stormagtsflaaate vilde straks gjøre ende paa den. Man bør derfor, naar alt tages i betragtning, spare disse kr. 50 000 som Vardøhus nu koster, og la denne fæstning overgaa til et fredsetablisement, saaledes som militærkomiteen har foreslaat. Jeg kan ikke skjønne at hverken militære grunde eller andre grunde kan anføres for at opretholde Vardøhus som fæstning. Den er som sagt en fare for byen i tilfælde av krig, og den gjør ikke nogen nytte for pengene, og vi har ikke saa god raad med hensyn til forsvarsvæsenet, at vi har raad til at kaste penge bort til ingen nytte. Jeg maa holde paa militærkomiteens indstilling.

Statsraad Lowzow: Jeg er ikke enig med militærkomiteens formand i at alle militære autoriteter har været paa det rene med, at Vardøhus ikke var en fæstning som skulde opretholdes. Jeg har citert ingeniørgeneral Karl Hansen, som fant at Vardø var et viktig punkt at verge. Jeg har været med i diskussionen om den ting, og jeg vet, at der er ikke enighet om at Vardøhus bør nedlægges. Komiteformanden nævnte at saken var kommet frem paa foranledning av amtmanden deroppe. Det kan saa være; men amtmanden har ønsket, at der istedenfor fæstningen skulde være et orlogsskib deroppe som sikkerhet for ordenens opretholdelse. Hvis man vil ha et orlogsskib stationert der aaret rundt, vil det bli meget dyrere end bibehold av fæstningen. Militærkomiteens formand nævnte, at det er 5-6 mand som gaar og rusler paa Vardøhus. Det er ikke tilfældet. Det er i ethvert fald nogen og tyve, og disse har spillet en rolle der indtil den aller sidste tid til opretholdelse av orden. Da der nylig var opløp i Mehavn, stanset de med en gang, da der kom en politimester som hadde med sig paa skibet en del soldater. Jeg tror vi har grund til at beholde de soldater deroppe. Nu koster vistnok Vardøhus en 50 000 kroner om aaret, det er saa, men jeg hadde jo ikke tænkt mig at de skulde være bortkastet. Hvis man beslutter sig til at beholde Vardøhus, maa man forandre tjenesten saaledes at mandskapet under hele garnisonstiden ved siden av de

militære øvelser har skoleundervisning. For øieblikket er ordningen antikvert. Folkene ligger paa fiske o.s.v. Men det maa jo ophøre. Jeg har tænkt mig at bygningerne paa den gamle fæstning fremtidig skulde brukes saaledes, at man her skulde forlægge baade infanteriets korporalskole og en overkonstabelskole for artilleriet. Disse skoler skulde gi dem som søkte dit, ogsaa en hel del almennyttig undervisning.

Hr. Eidem sa at det vilde ikke nytte at ha nogen basis deroppe; vi kan ikke sende nogen flaaateavdeling derop for at forsvare Finmarken; den vilde bare bli tat. Jeg er ikke av den mening. Vi maa ikke stille os saaledes at de nordligste landsdele faar seile sin egen sjø, hvis de angripes. Det maa være det norske folks bestemte vilje, at vi skal verge enhver del av vort land, ogsaa de distrikter deroppe. Blir der krig og de blir truet, saa faar vi se at skaffe sydfra saa meget hjelp til dem som mulig, og holde kampen gaaende saa kraftig som mulig. Og vi har utsigt til at det vil lykkes, særlig overfor saadanne angrep som blir utført med mindre styrker, men som vilde være farlige nok, om ikke forsvaret var forberedt. Befolkningen deroppe maa ikke faa det indtryk at Norges befolkning sydpaa ikke bryr sig større om den. Den maa tvertimot ha indtrykket av at vi vil verge landet, og at vi ikke opgir noget av det forsvar nordpaa vi har hat hittil, og som tidligere har betegnet vor vilje til at verge ogsaa den nordligste del av vort land.

Konow: Det blev sagt av den ærede formand for militærkomiteen, at der hadde nok været forsøkt at betegne det som et fiendtlig skridt at anlægge en fæstning mot et naboland, men han trodde aldrig at denne betragtningsmaate var trængt igjennem. Ja, vi har set og oplevd et noksaa saart utslag av den slags betragtninger. Ved Karlstadavtalen blev vore grænsefæstninger nedlagt, ganske vist av den grund at svenskerne betragtet dem som et fiendtlig skridt. Nu stod vi jo dengang i et andet forhold til Sverige end til noget andet land, men jeg er ikke i tvil om at den samme følelse, de samme betragtninger vil gjøre sig gjældende i Rusland som i Sverige. Nu tar det sig jo ogsaa rart ut, hvis vi lægger grænsefæstninger mot Sverige og bygger det ene fort efter det andet, og saa nedlægger den fæstning vi har mot Rusland. Selv om den ikke har betydning for tiden, vil den tanke være naturlig, at det er et underlig skridt at Norge gaar til ganske at nedlægge fæstningen. At det vil bli betragtet som et ikke venlig skridt, om vi atter anlægger en fæstning der nord, som et skridt som betyr, at forholdet til Rusland ikke betragtes som det bedste, kan vi si os selv, mens naar vi bevarer status quo og opretholder fæstningen, er det intetsomhelst fiendtlig eller uvenlig skridt, om vi søker at gjøre den fuldt effektiv. Derfor tror jeg at det nu er klokere ikke at nedlægge fæstningen, men at vente og se, og la de sagkyndige undersøke forholdene deroppe. Hr. Bratlie

uttalte jo, at det punkt hvor man i tilfælde skulde legge en befæstning i Finmarken, var endnu ikke fundet; saken var ikke undersøkt, sa han. Men da synes jeg sandelig det er for tidlig at fatte nogen beslutning om at nedlægge Vardøhus fæstning. Jeg erindrer fra den tid da Stang levet, at vi talte om den ting, og han var av den opfatning at Vardøhus burde opretholdes, og han beregnet omkostningerne ved utbedring av Vardøhus omtrent som hr. statsraaden. Jeg har selv været deroppe, og jeg saa det punkt, hvor Stang tænkte sig at man skulde legge en skanse eller et fort. Det er her at merke, at i denne slags saker bør man vise forsigtighet; man bør ikke træffe foranstaltninger, beslutninger, som kan forvolde vanskeligheter for fremtiden. Derfor vil jeg henstille til den ærede formand i militærkomiteen at fastholde den tanke, som han tilslut kom ind paa i sit foredrag, at utsætte saken, ialfald indtil vi faar os forelagt forslag om befæstningen av Narvik; saa længe maa vi i hvert fald betale løn til officerer og underofficerer deroppe, og selv om man nu fremholder, og med rette fremholder, at det er av overordentlig betydning at man faar Narvik befæstet saa hurtig som mulig, saa vil der da gaa nogen tid før det kan ske, og det er da til ingen nytte at bortkaste de penge som gaar til officerer og underofficerer paa Vardøhus, før vi kan træffe beslutning om anlæg av befæstning ved Narvik. Det blev sagt, og med styrke fremhævet av militærkomiteens formand, at alle militære autoriteter hadde uttalt sig for nedleggelse av fæstningen. Jeg erindrer engang her - det var for 10-12 aar siden - at alle militære autoriteter uttalte sig for nedleggelse av Fredriksten. Men Fredriksten blev - jeg hadde nær sagt ved et lykketræf - opretholdt og indtok sin plads blandt de grænsefæstninger som trygget Norge i 1905. Det var dengang man tok under behandling nedleggelse av Bergenhus o.s.v.; da blev Fredriksten nævnt blandt de fæstninger som skulde nedlægges, men efter forslag her i Stortinget blev den dog opretholdt. At det skulde være nødvendig at anvende kr. 50 000 om aaret til Vardøhus fæstning, antar jeg ikke. Jeg tænker mig, det kunde ordnes paa en maate som den statsraaden antydet, hvorefter man for disse penge kunde gjøre en del nytte ved underofficersskoler o.s.v. Jeg vil altsaa henstille til militærkomiteens formand at gaa med paa en utsættelse av sakens behandling, indtil befæstningssaken - d.v.s. befæstningen av Narvik - blir forelagt Stortinget. Jeg vil til slutning akcentuere en ting, nemlig hvad statsraad Lowzow uttalte om at man ikke skal ræsonnere saaledes: Det nytter overhodet ikke at forsvare Finmarken; hvis vi blir angrepet der, kan vi allikevel ikke forsvare denne landsdel. Saaledes maa man ikke ræsonnere her i Norges storting. Vi maa opbyde alt hvad vi kan, for at forsvare landet mot alle fiender og under alle eventualiteter.

Eidem: Jeg har selvfølgelig hverken tænkt eller uttalt at man skulde opgi at forsvare Nordland og Finmarken. Der

er vel ingen som har tænkt det. Men man forsvarer ikke denne landsdel ved bare at snakke; det sker ikke bare med ord. Vil man forsvare Nordland og Finmarken, saa maa man skaffe sig det forsvar som er det eneste mulige at skaffe deroppe, vi maa bygge de skibe som vi trønger. For øieblikket eier vi ikke et eneste skib som vi kan avse til forsvar for Nordland og Finmarken, og det maa alle være enige om, at Vardøhus fæstning ikke har nogensomhelst betydning, uten forsaavidt det kan danne støttepunkt for en flaaateavdeling deroppe. Kun forsaavidt har Vardøhus betydning, det har ingen strategisk betydning i og for sig for vort land, det er kun i det øieblisk det danner støttepunkt for en flaaate, at det faar strategisk betydning. Det som jeg mener nu burde gjøres, var at admiralstaben satte igang en undersøkelse deroppe, om der kunde findes et punkt i Finmarken, som man med rimelige midler kunde befæste; men det maa ikke som Vardøhus ligge ute i sjøen, men det maa ligge saaledes at det kan forsvares med miner og med rimelige utgifter. Nogen saadan undersøkelse er ikke sat igang, jeg har undersøkt det idag, og jeg er ganske sikker paa det, og det burde gjøres, før man overhodet gav sig til at tale om at anlægge en saadan befæstning deroppe. Og det maa gjøres ut fra maritime synspunkter, for det er som sagt kun som støttepunkt for det maritime forsvar at Vardøhus faar betydning. Hr. Konow sa at det var farlig at lægge den ned nu, for da blev det ikke saa let at forsterke den siden. For det første tror jeg ikke at nogen autoritet som skjønner sig paa den slags ting, vil anbefale at man forsterker Vardøhus; for den ligger som sagt ikke saadan til at den lar sig forsvare, saa det tror jeg ikke man vil risikere, og hvis man skal gaa til at befæste et andet punkt, saa er det i politisk henseende nøiagtig det samme, hvad enten man opretholder Vardøhus eller ikke opretholder den, naar man allikevel indretter sig en ny befæstet stilling i Finmarken. Naar hr. Konow nævnte at det vilde virke aggressivt likeoverfor Rusland, saa kan jeg ikke forstaa det. Det gaar ikke an at sammenligne en sjøfæstning som der her er tale om, med en landfæstning paa grænsen. Anlæg av en sjøfæstning kan aldrig opfattes som et aggressivt skridt mot nogen enkelt nation, det er rettet mot alle lande, mot hele verden, ikke mot noget enkelt land. Dette kan ikke sammenlignes med at Sverige bygget Bodenfæstningerne mot Rusland. Det var noget ganske andet. En sjøfæstning kan aldrig opfattes paa den vis, saa man vil ikke risikere det aller ringeste, om man skaffer sig et befæstet punkt oppe i Finmarken; det vil enhver indse er rimelig og rigtig. Saa lang som kysten er, saa lang distance som der er fra Narvik og dit op, vil man finde det er rimelig, at man skaffer sig et befæstet punkt deroppe. Men som sagt, det er en av de ting som man kan vente med. Der er ting som er mere paakrævet, som først kræver de penge som vi kan avse. Jeg kan fremdeles ikke forstaa, at der er nogen grund til ikke at følge

militærkomiteens indstilling og la Vardøhus gaa over til at bli et fredsetablisement.

Bratlie: Jeg kan ikke være enig i alt det som blev anført av hr. Konow, om jeg end kan tillægge adskillig av det han sa, nogen vegt. Jeg mener at det ikke gaar an at sammenligne Karlstadoverenskomsten, nedleggelsen av vore grænsefæstninger efter overenskomst med Sverige i 1905, med det som der her er spørmaal om, og jeg mener at det heller ikke gaar an at si, at det efter den internationale ret indeholder noget krænkende for en anden stat at man anlægger en ny befæstning i en av vore landsdele - aller mindst en kystbefæstning - paa et eller andet sted i Finmarken. Jeg maa fastholde det som jeg før har sagt, og som ogsaa er bekræftet ved hr. Eidems uttalelse, og ved alle de enstemmige erklæringer fra de militære myndigheter, som er referert i indstillingen, at Vardøhus for øieblikket er værdiløs baade for landforsvaret og sjøforsvaret. De militære myndigheter er ogsaa enige om, at Vardø ikke er stedet for et eventuelt nyt anlæg. Naar det er nævnt at befalet paa Vardøhus er tænkt overflyttet til Narvik, og at det derfor ikke kan haste med nedleggelsen, før man ialfald har fattet beslutning om anlæggene ved Narvik, saa kan det være rigtig nok. Men utgifterne til befalet paa Vardøhus utgjør jo kun en forholdsvis liten del av de omkostninger som fæstningens opretholdelse medfører. Det som for mig staar som det væsentlige, er at man maa vedbli at utskrive og prøve fæstningsartillerister ved Vardøhus, dersom den endnu en tid skal opretholdes som fæstning, uanset at den ingen militær værdi har. Foruten at dette medfører spild av penge, indeholder det ogsaa en ekstraordinær tjenestebyrde for endel av de mandskaper som utskrives i Tromsø stift, idet artilleristerne har fredstjeneste i 4 aar, mens de vernepligtige deroppe ellers kun har 1 aars fredstjeneste. Det er naturlig at dette vækker misnøie, og jeg antar at det har været medvirkende til, at der fra distrikterne selv er kommet henstillinger om at Vardøhus maa bli nedlagt. Om Fredriksten vil jeg ikke gjerne diskutere med hr. Konow. Det ønsker jeg ikke at gjøre av let forklarlige grunde; men jeg skal med fornøielse, om hr. Konow ønsker det, tilstille ham en del detaljerte opplysninger og uttalelser om Fredrikstens virkelige militære værdi, som han aabenbart er ubekjendt med, men som jeg mener vil bringe ham til at erkjende, at man nok maa ha lov til at uttale her for lukkede døre, at det ialfald ikke er avgjort at Fredriksten i 1905 vilde ha kunnet holde sig mot et fiendtlig angrep, om vi end alle vet at den holdt sig meget godt, da der intet angrep kom. Jeg er selvfølgelig enig i at vi maa opbyde alt for at forsvare Finmarken som enhver anden del av vort land, om faren kommer; men netop forat vi skal magte det, maa vi være forsigtige med at vedbli med utgifter av den størrelse som disse til Vardøhus, i det øieblik forsvaret ingen nytte har av fæstningen som saadan. Som jeg før har

oplyst, medgaar der nu efter opgave fra departementet en utgift til Vardøhus av vel kr. 50 000 om aaret. Det vil, som jeg sa første gang jeg hadde ordet, ikke være av nogen særegen interesse for mig, og antagelig ikke for flerheten av militærkomiteens medlemmer forøvrig heller, at Stortinget beslutter Vardøhus's nedleggelse netop nu. Vil man vente med at træffe bestemmelse om nedleggelse av Vardøhus, indtil planerne om befæstningsanlæggene ved Narvik foreligger, og indtil man nærmere faar overveiet hvad man ellers tror bør foretages i Finmarken, saa gjerne for os, under forutsætning av at dette sidste gjøres straks og blir færdig i nogenlunde rimelig tid. Men militærkomiteen har, som jeg sa før, efter de enstemmige uttalelser - bortset fra den nuværende forsvarsministers - fra saavel marinen og armeen som fra den civile overøvrighet deroppe, om at det ikke har nogensomhelst verdi for nogen av dem at opretholde Vardøhus, fundet at vi, naar vi skulde forelægge en ny organisationsplan hvorved det selvfølgelig har været vort formaal, saa langt økonomiske hensyn tillater, at skaffe det som vi anser for nødvendig for at vort land kan forsvares saa kraftig som mulig, - vi har fundet at vi da ikke forsvarlig kunde undlate at fremlægge for Stortinget oplysning om at der her ved Vardøhus haves en institution som paadrar betydelige utgifter om aaret, som uten skade for forsvaret kan indspares. Men naar vi har fremlagt dette for Stortinget og forklart hvordan forholdet er, har, antar jeg, ingen av komiteens medlemmer noget mot at Stortinget siger at det, uanset sakens økonomiske side, ønsker at vente med at fatte nogen beslutning om Vardøhus's nedleggelse, indtil det faar se planerne for og militærkomiteens uttalelse om de nye anlæg som bør iverksættes nordpaa. Dette er min mening om saken, og jeg antar at komiteens øvrige medlemmer er enige med mig deri. Mere synes jeg ikke at hr. Konow kan forlange av os.

Bjørnaali: Det kan godt være at Vardøhus fæstning i sin nuværende tilstand ingensomhelst betydning har for forsvaret deroppe. Overfor al den megen sagkyndighet som er lagt tilrette paa dette omraade, kan det selvfølgelig ikke falde mig ind at hævde noget andet. Det kan ogsaa godt være at det vil ta lang tid, før man ser sig istand til at komplettere fæstningen eller anlægge noget nyt deroppe. Men det vil jeg si, at det virker nedslaaende paa mig at tænke paa, at vi nu skal nedlægge disse fæstningsverker som har ligget deroppe i 600 aar, siden Haakon den 5te, som grundla foruten Vardøhus ogsaa Akershus og Baahus. Den mand hadde omsorg for landet og omhu for disse utposter baade nord og syd, og jeg synes det vilde vidne litt om mangel paa denne omsorg og omhu, ifald vi gik til det skridt som nu er foreslaat. Det som imidlertid for mig veier mest, er det som er fremholdt av hr. Konow og statsraaden, at det, om vi nu nedla Vardøhus, senere vilde falde vanskelig for os paany at anlægge befæstningsverker deroppe, fordi det saa let vilde kunne

opfattes som et direkte skridt mot den nabo vi har deroppe. Og jeg for min part føler mig overbevist om, at om kortere eller længere tid vil man nok av hensyn til forsvaret i de nordlige landsdele komme til at befæste et punkt deroppe, skaffe sig et støttepunkt paa de kanter av landet. Naar hr. Eidem i sin første uttalelse idag lot falde den bemerkning, at fra Rusland hadde man ingenting at frygte, at Rusland var lammet tilsjøs og vilde vel ingensinde kunne avse nogen flaaateavdeling som kunde true Finmarken, saa synes jeg det røber litet kjendskap til Ruslands ressurser og litet forstaaelse av den uhyre reproduktionsevne som det land har. Av militærkomiteens formands uttalelser sidste gang han hadde ordet, fik jeg det indtryk at han ikke var uvillig til at gaa med paa utsættelse av dette spørmaal, og jeg vil henstille saa varmt jeg kan, til militærkomiteens medlemmer at følge formanden og la denne sak utstaa; ti det kan ikke ha saadan brændende hast med at faa nedlagt disse fæstningsverker, før man faar tid til at tænke sig om og se hvad man muligens kan erstatte Vardøhus med. Man kan gjerne søke at reducere utgifterne saa meget som mulig; men la flaget vaie over Vardøhus som fæstning enda! Jeg vil henstille til militærkomiteens formand at søke at faa militærkomiteens medhold i at utsætte spørmaalet.

Statsraad Lowzow: Jeg kan ikke være enig med militærkomiteens formand i at det ikke var sikkert, at vi hadde en betydelig støtte for vort forsvar i Fredriksten. Men det er jo ikke det det gjælder her. Naar Fredriksten er nævnt, er det for at vise at man tidligere ogsaa har tænkt paa at nedlægge fæstninger som man siden fik bruk for. Jeg skal tilføie, at dengang der var tale om at nedlægge Fredriksten, saa var det for at spare nogen penge til vedlikehold. Og det var ikke alene Fredriksten, men det var ogsaa Kongsvinger man vilde nedlægge. Men Kongsvinger staar der dog endnu som et av de væsentlige støttepunkter i vort forsvar. Jeg mener det viser, at man noksaa let kan komme til at ta feil av stedernes betydning.

Det er blit sagt saa mange gange, at alle sagkyndige har uttalt sig for nedleggelse av Vardøhus fæstning. Jeg har citert ingeniørgeneral Carl Hansen, som var en meget anset mand paa det omraade. Han skrev i sit budgetforslag for 1900-1901: "Da hele den lange kyststrækning av vort fædreland fra Agdenes fæstning til den russiske grænse er fuldstændig blottet for kystbefæstninger, og da hævdelsen av vore nordligste landsdeles integritet vel maa siges at være av den aller største betydning for vort land, finder jeg, at der snarest mulig bør skrides til anlæg av kraftige befæstninger ved Vardø; ti denne by er paa grund av sin beliggenhet av stor strategisk betydning, hvilket ogsaa er sterkt fremholdt av armékommandoen i en skrivelse til ingeniørbrigaden av 9. juni 1885." Jeg skal lægge til, at i 1885, da armékommandoen uttalte sig, var det netop under en situation, da vor nøitralitet deroppe kunde

bli truet, og da man skrev under indtrykket av de mest alvorlige forhold.

Hr. Eidem finder som vanlig at der ikke kan gjøres noget uten ved hjelp av skibe. Men orlogsskibe maa ha et støttepunkt. Hr. Eidem uttalte da ogsaa, at der burde i saa fald været sat undersøkelser igang, om man kunde finde noget bedre punkt, men disse undersøkelser har man ikke set noget til. Jeg skal i den anledning oplyse, at det forholder sig ikke ganske saa. Man har gjort skridt til undersøkelser. Under de generalstabsøvelser som netop nu paagaar, har chefen for Finmarkspartiet ordre til at anstille saadanne undersøkelser.

Der er nævnt en sum av kr. 50 000 aarlig, som det koster at opretholde Vardøhus fæstning. Og det er sagt, at man væsentlig maa tænke paa fæstningsartilleriet, som skulde eksercere der til ingen nytte. Jeg vil oplyse, at i disse 50 000 kroner indgaar ogsaa penge til de utskrevne mandskapers øvelser. Trækkes det, og den ammunition som de bruker, og mere saadant fra, saa kommer man ned i vel 30 000 kroner. Men disse mandskaper skal jo øves allikevel. Det som gjør det dyrere, er at de har en længere øvelse; men som jeg har nævnt ved en tidligere anledning, man maa indføre for infanteriet og fæstningsartilleriet deroppe den samme øvelse, forat der ikke skal være nogen større misfornøielse tilstede fra fæstningsartilleriets side. Naar man tar hensyn til disse forhold, som jeg har nævnt, saa vil man se, at den sum det koster at opretholde Vardøhus, er betydelig mindre end kr. 50 000.

Svendsbøe: Dette spørsmaal om Vardøhus er ikke nyt for militærkomiteen. Hvad der særlig har henledet dens opmerksomhet derpaa, er den maate hvorpaa øvelserne foregaar, og den tilstand hvori Vardøhus befinner sig. Det har ogsaa været fore gjentagne gange i Stortinget, og jeg skal nævne at hr. Egede-Nissen, som er kjendt med forholdene paa stedet, har oplyst at mandskaperne, istedenfor at gjøre militærtjeneste, gjør privattjeneste for kommandanten, idet de bl.a. samler egg og dun paa holmerne og fisker, - skjønt at fiske kan jo være en nyttig ting. Nok er det at komiteens opmerksomhet er sterkt henledet paa forholdene. Disse uttalelser tænker jeg er blit utbredt, og de kan ikke motsiges fra noget hold. Dernæst vil jeg minde om forsvarsdepartementets skrivelse av 10de december 1907, altsaa noksaa nær vor tid. Deri anbefales Vardøhus fæstnings nedleggelse, fordi den ingensomhelst kampværdi har og ikke er av nogen betydning for Finmarkens forsvar, og der tilføies videre, at man er enig med generalstaben i at Vardøhus bør overgaa til fredsstation, og at der fornuftigvis ikke kan bli tale om nye fæstningsverker og omforandringer deroppe, da det vil kræve saa betydelige beløp. Saadan lyder de uttalelser, som ligger vor tid noksaa nær, indtil man faar høre at den nuværende forsvarsminister har været paa stedet og er kommet til en anden mening. Han mener nemlig

at fæstningen maa moderniseres. Selv angir han kr. 900 000 i utgifter til fortifikationsarbeider, og antagelig ammunition, skjønt det er tvilsomt; jeg vet ikke om den er medregnet eller ei. Men nu hører vi ogsaa at distriktskommandoen mener, at skal der gjøres noget som der kan være mening i, saa vil det koste mindst 1 200 000 kroner. Det er hvad jeg har set derom. Om de gamle fæstninger i sin almindelighet vil jeg si, at man altid har vist en viss pietet for dem. Saadan har vi set det særsyn at nu har vi fæstninger dobbelt. Vi har det gamle Bergenhus opretholdt ialfald som salutbatteri; men tiden krævet at de egentlige befæstninger maatte lægges længere ute. Noget lignende har man paa andre steder, altsaa delvis dobbelte utgifter, som kan være unødvendige. Jeg synes at man her nærer en unødigg angstelse for at gaa til en fornuftig beslutning, - for jeg siger det er en fornuftig beslutning at holde sig til disse mange sagkyndiges uttalelser og nedlægge Vardøhus som fæstning. Nu, hvis det ord "nedlægges" skurrer for meget, om man er saa angstelig for at bruke det uttryk, saa kan man tie med det da, la det simpelthen være. Men vær da saa fornuftig at lægge underofficersskolen i Vadsø over til Vardøhus. Der er der en større styrke, det er da 24 mand istedenfor 6. Og skulde der saa være noget i veien for at disse infanterister gav salut med disse gamle mundladningskanoner eller med lignende skyts av nyere model? Det maatte de let kunne lære ialfald, det maatte ethvert menneske kunne lære. Da behøvde man ikke at slaa saa meget paa nedleggelse. Man bør være litt fornuftig, - flytte underofficersskolen derhen og tie stille til baade nedleggelse og modernisering, indtil man kan avse penge. Men det vil nok bli nok saa længe, forinden man kan avse over 1 million dertil. Med hensyn til denne angstelse likeoverfor Rusland og Sverige, saa synes jeg at man den ene dag taler om selvstændighet og om at man har ret til at handle og gjøre som man vil; men den anden dag er man ræd for at bygge forter her og der, og en anden dag er man ræd for at nedlægge forter. Man ser spøkelser ved høilys dag paa enhver maate. Jeg anser denne sak nu nærmest som et økonomisk spørmaal. Jeg tror det hverken politisk eller militært kan være andet end fornuftig at undgaa de utgifter som man har der nu, kr. 50 000 i aarlige og unødige utgifter. Statsraaden søkte at reducere dem; men det er jo opgaver fra forsvarsdepartementet, det er derfra vi har tallene; det het endog over kr. 50 000. Men la saa være,- reducer dem ned til kr. 30 000,- hvis det er mulig da, jeg tror det ikke; men det er ogsaa penge, og der er utsigt til at dette skal gaa i en række av aar, for alle synes at ha den mening at der vil gaa lang tid, førend man kan avse penge til at modernisere. Indtil den tid skal man trækkes med denne unødige utgift, - den lille besætning der skal kanskje vedbli med at samle egg og dun borte paa øerne. La os komme bort fra det, som vi maa betegne som en skandale. Jeg agter nu at stemme for komiteens indstilling. Dog skal jeg slaa av derpaa, og om

man vil faa det istand paa en lempeligere maate, flytte underofficersskolen og la infanteristerne lære sig til at salutere av og til, saa gjerne for mig; men la os nu samle dette paa ett sted, gjøre det fornuftig, saa kan man tie stille og, om man vil, gjerne for mig stryke ordet "nedlægges". Der er faldt antydninger fra statsraaden om at man skulde oprette en skole for at faa nogen valuta. Ja desværre, vi har set saa meget om den slags skoler. Jeg vil gjerne si alt godt om fæstningsartilleriet, nogen nedgang synes der at ha vist sig her og der. Skal vi oprette skoler ved siden av i stor utstrækning, ja, saa blir det endnu dyrere end det er nu. Men ta den skole vi har, og læg den fra Vadsø til Vardø, og la infanteristerne salutere der, naar de finder for godt, saa kan det ha utseende av, at det er som det er nu ialfald. Jeg tror at man kan træffe en ordning paa den maate. Man vil spare penge, og man vil handle fornuftig ved et saadant arrangement. Bare flyt skolen fra Vadsø til Vardø, og la infanteristerne lære at avfyre skud med kanonerne, gjerne det, saa at det for utenforstaaende ser ut som om det lille fort opretholdes.

Præsidenten: Med de indtegnede taleres samtykke gir jeg ordet til militærkomiteens formand, som agter at fremsætte et forslag.

Bratlie: Der er fremkommet uttalelser fra forskjellige hold om, at man ønsker at vi skal vente med at træffe nogen avgjørelse av denne sak. Det har været antydnet, at man bør vente, indtil forslag om Narviks befæstning kommer frem og kommer under behandling, og det har likeledes været antydnet, at man bør vente, indtil man faar utarbeidet planer for Finmarkens forsvar og de befæstningsanlæg det vil kræve. Jeg mener, at hvis man gaar til en utsættelse efter den sidste forutsætning, saa kan det bli at skyte saken altfor langt hen i det blaa. Derimot mener jeg at det vel kan gaa an at gaa med paa, at man lar saken hvile, indtil forslag og indstilling fra militærkomiteen blir forelagt Stortinget om befæstninger ved Narvik. Det kan efter min mening ikke, og bør ikke, komme til at vare længer end til begyndelsen av næste storting, før indstilling derom fremlægges. Hvis ikke nogen av de øvrige av militærkomiteens medlemmer gjør indsigelse mot det, saa synes jeg derfor komiteen bør vise den imøtekommenhet mot de herrer som har uttalt ønske om utsættelse idag, at vi gaar med paa utsættelsen saa langt, idet jeg spesielt vil peke paa, at bevilgning for indeværende termin, den termin som nu løper, allerede er git til Vardøhus fæstning efter den gamle forutsætning, saa der altsaa ingen forføining behøves i retning av ny bevilgning. Jeg vil derfor under en forutsætning til, som jeg straks skal nævne, fremsætte forslag om, at avgjørelsen med hensyn til Vardøhus utstaar, indtil militærkomiteens indstilling om anlæg av befæstninger ved Narvik blir forelagt Stortinget til avgjørelse. Den nye

forutsætning som jeg nævnte, er den, at det maa kunne gaa an at man, uanset denne utsættelse, indstiller utskrivningen av artillerister til Vardøhus. Der er saa stor enstemmighet om at artilleriforsvaret paa Vardøhus for tiden er værdiløst, og vi har allerede opeksercert gjennom flere aar en saa stor artilleristyrke deroppe, at jeg ikke skjønner at der kan være nogensomhelst betænkelighet ved at undlate at foreta utskrivning av artillerister der til neste aar. Det er mulig at Stortingets avgjørelse da kan træffes saa tidlig, at spørsmålet ikke faar nogen praktisk betydning; men det er ogsaa mulig at det vil vare længer ut i neste session, før der blir truffet bestemmelse om Vardøhus, og derfor vil jeg henstille til departementet ialfald at ta det spørsmål under overveielse, om ikke artilleriutskrivningen bør stanses. Jeg foreslaar, da ingen av de andre medlemmer av komiteen har gjort nogen henvendelse til mig - -

Egede-Nissen: Jeg gaar ikke med paa det selvfølgelig; humbug er jeg aldrig med paa.

Bratlie: Jeg foreslaar, at avgjørelsen av spørsmålet angaaende Vardøhus utstaar, indtil indstilling om befæstninger ved Narvik blir Stortinget forelagt.

Præsidenten: Der er indtegnet 4 talere. Jeg skal anmode de indtegnede talere om at holde sig til det nu fremsatte forslag.

Halvorsen: Efterat komiteens formand nu har stillet forslag om utsættelse av denne sak, kan jeg frafalde ordet.

Egede-Nissen: Jeg tillot mig med det samme at uttale at jeg ikke kunde være med paa en utsættelse som denne, og det forekommer mig at være litet værdig av militærkomiteen, som nu gjennom to indstillinger, og støttet av en kongelig proposition, og med alle de militære autoriteters uttalelser for sig, har holdt paa dette, at den nu for at gi statsraad Lowzow et ben skal gaa med paa utsættelse. Selv om statsraad Lowzow og hr. Konow pludselig indbilder sig at fædrelandet er i fare, hvis man nu fatter en beslutning, saa forekommer det mig at det er overmaate svakt gjort av militærkomiteen, som ikke har hat en eneste betænkelighet ved dette førend for et par dage siden, at den nu paa faldrepet firer og siger, vi skal utsætte saken. Hadde de været modige mænd, saa hadde de tat et nederlag, hvis Stortinget ikke hadde fulgt dem, det hadde været en ærlig sak; men at utsætte det av en skingrund, det er litet værdig, forekommer det mig i hvert fald. Det er sagt her av den ærede statsraad, at det er socialisterne oppe i Vardø som har reist dette spørsmål, og som har arbeidet for at faa fæstningen nedlagt. Nei, spørsmålet om Vardøhus's nedlæggelse det

har gjæret i Vardø, længe før der var nogen socialist der. Spørsmålet om at Vardøhus var en fare for Vardø istedenfor en betryggelse, har været oppe i menneskenes tanker deroppe, længe før der kom nogen som drev antimilitaristisk agitation, og jeg vil faa lov til at peke paa, at det var en av de ting som jeg bragte med, da jeg i 1900 blev valgt paa Stortinget. Jeg kom her - det kan hr. Konow bevidne - som en ildtilbeder av venstre, som en troende venstremand, om man vil bruke det uttrykk, saa meget troende at der ikke findes længer nogen venstremand nu som tror saa paa partiet, - jeg kom herved med den besked fra folket deroppe, at det forsvar som Vardøhus gav, det ønsket man ikke længer. Og naar man nu siger at det skulde være saa farlig at ta flaget væk fra Vardøhus fæstning, saa bør denne forsamling vite det, at det er større betryggelse at man tar flaget væk; for da risikerer Vardø ikke noget bombardement av en eventuel fiende; men nu kan man naarsomhelst beskyttes, og for at citere distriktskommandoens chef deroppe: Flaget maa sænkes under de mest vanærende vilkaar. De maritime og landmilitære autoriteter har alle enstemmig sagt, at Vardøhus i den nuværende skikkelse ikke er til nogetsomhelst gavn for forsvaret. Nu sa hr. Lowzow idag - jeg har jo hørt den tale før rigtignok - at det er de nationale grunde som taler for bibehold av fæstningen. Den blandede befolkning deroppe bevirker at det er nødvendig at ha Vardøhus befæstet. Jeg tror at jeg ogsaa som motsætning til hr. Lowzow, hvis kjendskap til Vardø og Finmarksforhold ikke strækker sig utover saa mange dage, vel kan faa lov at sætte op Finmarkens amtmand, der selv uttaler, at under de opløb, som statsraaden talte om, er det en kjendsgjærning at Vardøhus befæstning ialfald ikke var til nogen nytte. Han uttalte det til stor forargelse for Vardøhus fæstnings kommandant. Men befolkningen vil gi ham medhold. Og amtmanden i Finmarken skal man vel ikke beskyldes for at være socialist eller antimilitarist, tvertom. Det er fordi han indser, at saadan som fæstningen nu ligger der, vil den kun skape rotfæste for socialisterne, fordi at alle folk der forstaar, at saadan som dette er, saa er det - jeg kan vel bruke uttrykket - humbug; det er ikke andet end humbug, hvis man da ikke vil si, at det er en saa stor fare at man ikke burde bruke det uttrykk. Hvis man tror at der er nogen fare i de blandede sprogdistrikter, saa faar man heller fortsætte at gaa den vei som man hittil har gaat, og gjøre de størst mulige ofre paa skolevæsenets omraade. Men Vardøhus er ikke noget moment som virker betryggende for folket der. Det skulde forsterke indtrykket av Norges vælde at man hadde Vardøhus befæstet! At menneskene kan være saa naive, det skjønner jeg ikke. De ler ad Vardøhus, alle mennesker. De fremmede officerer, som kommer derop, forstaar ikke at man kan ofre penge paa saadant. De begriper det ikke. Og de har jo forsaavidt den samme mening som de militære hos os har. Derfor tjener man ingen interesse ved at opretholde fæstningen; men man ødelægger en hel del penge, og man

kaster end mere latter over forsvaret, end det var nødvendig. Men hvis man nu tror at det er riktig at la flagget vaie der, som det vaier paa Bergenhus, paa gamle Akershus og oppe paa Kristiansten og enkelte av de gamle forter, saa er det vel ikke værre at la det vaie paa lignende maate fra Vardøhus. Militærkomiteen har jo indstillet paa at der skal bli infanteristyrke istedenfor artilleri. Infanteriskolen, som har ligget paa Vadsø, og til hvilken man leier lokale, den rykker ind i kasernerne som vi har staaende paa Vardøhus, og der er jo ingenting i veien for at de kan heise flagget der om morgenen og fire det om aftenen, saa hvis det generer nogen, saa er der ingen hindring for at man kan opretholde det, og det var jo ogsaa militærkomiteens mening at man skulde opretholde fæstningen som fredsetablissement. Jeg skal ikke opholde mig ved de politiske grunde, som den ærede statsraad hævder. Det er tilstrækkelig imøtegaat av militærkomiteens formand. Men naar det er sagt at vi i de bergverker deroppe vil faa kollisioner med russerne, saa vil jeg uttale at denne forsamling jo allerede tidligere har været saa forutseende, at den har nedlagt forbud mot at der skulde komme russiske eller kvænske arbeidsfolk i de gruber; kun norske og svenske arbeidere har adgang til at faa arbeide der, netop fordi man er bange for at der ellers kunde bli forviklinger, saa av den grund kan der ikke bli nogen fare.

Men saa fremkom den ærede statsraad med en del fantasterier om forholdene i Alexandrovsk. Jeg beklager det meget. Jeg tror ikke den ærede statsraad var i Alexandrovsk, for hvis han hadde været der, maatte han forstaa, hvor uholdbar den tale er om at der vil bli nogen flaaestation der. Saken er jo den, at der vistnok i sin tid var planer oppe om at faa en flaaestation i Alexandrovsk, og man spenderte millioner for at skaffe denne basis ved at bygge kaier; men nu vet man at det er mislykket, fordi havnen fryser i saa stor utstrækning at krigsskibene ikke kan holde til der om vinteren, saa det forsøk er totalt mislykket. Men, siger statsraad Lowzow, der kommer jernbane fra St. Petersburg og til Alexandrovsk. Ja, men man skal da vel ikke sende krigsskibe med jernbanen; det er da vel ikke tanken? Men selv om man bygger en bane fra St. Petersburg til Alexandrovsk, en strækning som er omtrent likesaa lang som fra Namsos og til Nordkap, saa tror jeg ethvert forstandig menneske maa forstaa, at det vil vare overordentlig lang tid, forinden den er færdig, og det er jo ikke saa at der er besluttet nogen bygning; det er noget som er utskutt i det blaa, fordi russerne ikke har nogen operationsbasis mot vest, men samler al sin interesse paa at fullstændiggjøre sit banenet i Sibirien med to formaal for øie: at kaste russiske kolonister ind i det frugtbare Sibirien, saa at de som ikke kan faa land i Rusland, kan bryte jord i Asien, og selvfølgelig for at kunne sende sin troppestyrke gjennom eget landomraade, hvis der paany skulde bryte ut en krig i Østasien. Det er Ruslands

politik. Der er ikke for tiden nogen beslutning for banen til Alexandrovsk, for den sibirske bane er der derimot beslutning i dumaen; men jeg tror ikke hr. Lowzow kan paavise nogen beslutning om nogen jernbane fra St. Petersburg til Alexandrovsk.

Nu indrømmer statsraad Lowzow, at saadan som Vardøhus for tiden ligger, er det ingen betryggelse. Men saa foreslaar da hr. Lowzow at man skal gaa til at anlægge en moderne fæstning til et beløp av kr. 900 000. Jeg maa faa lov til at gjøre opmerksom paa at ingeniørgeneralen har forhøiet dette beløp med kr. 150 000, som han siger det er for lavt anslaat, naar man tar veianlæg med, og naar man regner med den kalkule som han bruker for sine arbeider. Og hvad siger distriktschefen i Tromsø stift? Jo, han siger, at selvfølgelig kan det være bra at faa saadanne befæstninger; men, siger han, han tror ikke at landets økonomiske evne vil kunne tilstede et saadant anlæg, naar man skal faa de fornødne midler til forsvar av de andre vigtige strategiske punkter, og hvad er der han i første række henspiller paa? Jo, det er Ofotenavsnittet, det vil enhver forstaa, idet han da tilføier, at hvad kan selv et sterkt fort paa Vardøhus forsvare? Det kan forsvare, siger han, saavidt jeg forstaar, Østfinmarken, men det kan ikke engang forsvare landet til og med Lyngenfjord, og hvis Rusland, siger han, vil ta Finmarken, behøver det kun at sette sig fast i Lyngenfjord, og Vardøhus kan ligge der, uten at Rusland behøver at bry sig det mindste om det. Men hvis Vardøhus skal forvares, siger han, da er det ikke tilstrækkelig at gjøre det paa den maate hr. Lowzow og ingeniørgeneralen finder; da maatte der mindst en taarnkanon til, og det koster kr. 300 000 til, uten det er det litet betryggende. Og han har ogsaa indvendinger at gjøre mot at statsraad Lowzow vil sette op de gamle 8.4 kanoner istedenfor moderne 7.5 hurtigskytende kanoner, som han mener vil være nødvendig der. Men hvad vil da Vardøhus komme op i? Jo, det vil komme op i 1 1/2 million kroner og over det, og jeg spør om noget menneske i denne forsamling tror, at vi kan faa Stortinget med paa dette, paa et punkt som alle de militære mener er av underordnet betydning. Nu er imidlertid statsraad Lowzow saa freidig at han siger, at befolkningen deroppe ønsker at man skal bibeholde fæstningen. Man skal bibeholde fæstningen, for ellers vil folket deroppe ha følelsen av at forsvaret svækkes. Hvem er det som har uttalt sig for bibehold av fæstningen? Jo, det er arbeiderforeningen, en forening som bestaar av et overmaate litet antal medlemmer, og hvis medlemmer ikke engang har været spurt om dette, men bestyrelsen har uten videre undertegnet det oprop som er utsendt av handelsforeningens formand, hr. Martin Olsen. Saa er det handelsforeningen. Der vet jeg ikke hvordan forholdet er; men turnforeningen, hvis bestyrelse ogsaa har undertegnet opropet, har, efter hvad der er oplyst i Vardø bys aviser, ikke været tilspurt om den ønsket at være med paa dette. Jeg spør: Med hvilken ret siger da statsraad Lowzow at befolkningen staar bak dette ønske?

Hvis hr. Lowzow ønsket at faa vite Vardø befolknings ønske, fik han spørge de ansvarlige mænd i Vardø, Vardø bystyre, om dette. Hadde Vardø bystyre sagt det, da vilde selvfølgelig ogsaa jeg være nødt til at si: Vel, under de forhold faar vi la saken utstaa. Men jeg er ganske overbevist om at hr. Lowzow aldrig vilde faa Vardø bystyre med paa dette, for saavel blandt socialisterne som store dele av venstre og høirefolk deroppe, er det ikke den mening som raader, som hr. Lowzow tror, at man vil bibeholde Vardøhus; men meningen er at man bør nedlægge den.

Jeg maa si det er besynderlig: Her tillater man sig at haane hr. Eidem, fordi han siger, at det er sjøforsvaret som er nødvendig for at beskytte Finmarken, akkurat som om ikke det er alle militæres mening om saken. Men la os nu gaa ut fra at dette storting vilde spendere 1 million eller 1 1/2 million paa Vardøhus fæstning, hvad er det saa man efter sagkyndiges mening opnaar ved dette? Jo, man opnaar ikke, som man jo skulde tro, at man vil kunne holde en fiende borte fra Vardø. Nei, siger generalstaben, det er kun for at forsvare det mot fiendtlige baatangrep. Man maa ikke tro at man kan beskytte fiskerflaaten eller byen, hvis der blir krig; man skal kun kunne forsvare sig mot baatangrep og mot upansrede krydsere. Men var der nogen som vilde ta Vardøhus, saa sendte de vel ikke saadant materiel, da sendte de vel det som maatte til for at erobre byen, det er en klar sak. Og det er ganske betegnende at chefen for fæstningsartilleriet, general Olsson, den samme mand som for faa dage siden var en saadan autoritet i denne forsamlings øine, uttaler tilslut i sin uttalelse: "For ingeniørarbeidernes vedkommende synes jeg ogsaa overslagssummen er litt lavt ansat. Jeg maa forøvrig med de stedlige forhold for øie fremholde som min anskuelse, at de foreslaaede anlæg er for svake til at kunne yde noget effektivt forsvar paa dette sted, som paa alle kanter er tilgjengelig for angrep av fartøier av alle størrelser, saavel upansrede som pansrede." Men idag er formentlig ikke hr. Olsson nogen autoritet, ialfald ikke for statsraad Lowzow; idag er kavaleristen Lowzow naturligvis en større autoritet end fæstningsgeneralen.

Saa blaaste hr. Konow paa hyrdefløyte, idet han mente at det vilde ta sig saa rart ut likeoverfor Sverige, at vi, mens vi rustet mot Sverige, la vor grænse aapen mot Rusland. Nei, tænk hvor søt hr. Konow nu er blit, hvor hensynsfull mot Sverige! Ellers har han i disse dages debatter anstrengt sig - ja, han ofret jo ikke Totenske eskadron, det er sandt, distriktshensynet ofret han ikke, det er for meget forlangt naturligvis; distriktshensynet maa jo gaa foran fædrelandet naturligvis - men ellers nu i disse dage har hr. Konow anstrengt sig til det yderste for at faa en mot Sverige rettet organisation; men idag maa vi ikke gjøre dette av hensyn til Sverige, de vilde bli saa touchert derover, naar vi nedlægger forsvaret mot Rusland, men gjør det sterkere mot Sverige. Jeg tænker ikke nogen tar sig nær av om man nedlægger Vardøhus fæstning, som man

vil finde i enhver lommebok for officerer intet duer. Enhver forstandig mand kan av militærkalenderen se at Vardøhus intet duer, og hvis man nedlægger den, siger folk: Ja, ja, saa var de da saa forstandige at de la ned den fæstning i dukkeformat, som det er uttalt av kommandanten for Tromsø stifts forsvar. Nu holdes der paa at man skal ordne sig billigere, hvad garnison angaar, deroppe. Ja, jeg gad vite hvordan man det agter at gjøre. Statsraad Lowzow siger at han vil indskrænke øvelserne for mandskaperne; men han vil ikke følge det eneste som var naturlig, som hr. Bratlie sa, at man holdt op med utskrivning i Finmarken. Iøvrig maa vel enhver forstaa at enhver øvelse deroppe er litet paakrævet; det er overmaate litet tidsmessig, og det er egnet til at skape antimilitarisme, at man øver folk paa en fæstning som Vardøhus. Jeg har derfor ikke nogen tro paa at man kan ordne sig billigere. Da der var spørsmaal om at la disse mandskaper komme hjem, hørte vi ikke nogen tale om at det gik an, og da mente kommandanten paa Vardøhus, at der ingen var som hadde lyst til at undlate at eksercere. Hvad meddeler de sidste aviser i Finmarken? Jo, de meddeler at over halvdelen av besætningerne har bedt om at faa utsættelse med avtjeningen av sin vernepligt. Jeg skal ikke opholde forsamlingen længere. Jeg skal kun erklære at jeg ikke kan stemme for noget utsættelsesforslag, og at jeg i en utsættelse ser en realitetsavgjørelse i dette spørsmaal. Jeg ønsker at voteringen maa foregaa ved navneoprop.

Præsidenten: Det av hr. Bratlie fremsatte forslag lyder saa: Avgjørelsen av spørsmålet angaaende Vardøhus utstaar, indtil indstilling om befæstningsanlæg ved Narvik blir Stortinget forelagt.

Andersen: Jeg skal ikke kaste mig ind i den militære strid, dertil har jeg ikke forutsætninger. Men jeg vil dog faa lov til at si, at det er litt saart, og jeg tror det vil føles litt saart av befolkningen i de nordlige landsdele, naar man her nu dag efter dag, uke efter uke har hørt paa alt det snak som her er ført, om hvor nødvendig det er paa forskjellige maater at beskytte vort land mot indgrep fra andre magter, - jeg siger det er da litt saart og litt ondt at forstaa, at naar man kommer derop, til det distrikt som ligger mest fjernet fra de centrale dele av landet, og som ligger mest utsat for indtrængen fra andre land, saa siger man: noget forsvar deroppe behøver vi ikke. Jeg forstaaer ikke helt den tale. Jeg tror at blandt den overveiende del av befolkningen deroppe er der et ønske om, saa langt man strækker, saa langt man kan, at opretholde vort forsvar. Jeg vet nok at den socialistiske agitation paa dette omraade har skaffet sig en del tilhængere. Jeg kan forstaa det, og jeg tænker forsamlingen ogsaa forstaaer det, at naar en mand som Egede-Nissen staar her og snakker, og end mere naar han staar oppe i Finmarken og snakker for en tildels litet

oplyst befolkning, at han da kan samle en del folk, som siger at de er enige med ham. Men jeg tror ikke det er den almindelige opfatning i Finmarken. Jeg tror dog jeg skal ha noget kjendskap til Finmarken. I de 30 aar jeg har bodd deroppe, og levd og arbeidet sammen med befolkningen der, mener jeg dog at ha skaffet mig noget kjendskap til befolkningen, og jeg tror jeg kan si, at det er ikke den almindelige opfatning at vi ikke skal forsvare vort land der likesaa vel som andensteds. Det fik jeg nok høre det sidste aar jeg var hjemme. Da var det ikke saa sjelden at høre, at de ikke forstod den tale som var ført av den socialistiske Finmarksrepræsentant, at stemningen deroppe skulde være saa absolut for nedleggelsen av fæstningen og for indskrænkning av de militære øvelser. Jeg tror som sagt befolkningen vil ta avstand derfra. Jeg er aldeles sikker paa at jeg har de store lag av befolkningen med mig, naar jeg siger dette. Med hensyn til Vardøhus fæstning er det, som hr. Lowzow sa: det er vanskelig at nedlægge den. Der er mange ting som gjør det nødvendig at ha et sted, hvor man bakom flagget ogsaa har noget andet, som i tilfælde kan tale et noget alvorligere sprog. Jeg vil faa lov til at minde om, at der samles folk av mange forskjellig nationaliteter; der er russere, der er kvæner, der er lapper, og der er nordmænd, og der samles tildels folk av ikke saa faa andre nationer ogsaa. Under disse omstændigheter kunde det da virkelig tænkes at kunne opstaa forviklinger av forskjellig slags. Det er som hr. Lowzow siger, at denne landsdel er i meget sterk utvikling baade tilsjøs og tillands. Med de nuværende kommunikationsmidler, og de midler man i det hele har til nu at komme frem, og som gjør at avstandene mere og mere svinder ind til ikke at spille nogen rolle, maa vi være forberedt paa at folk av andre nationer - engelskmænd, tyskere og kanske flere - til det yderste vil utnytte vore fiskebanker deroppe; i vore fjelde har vi store rigdomme, som ganske vist vil bli utnyttet ikke bare av nordmænd, men ogsaa av fremmede; der vil komme en masse utenlandske skibe som vil føre vore rigdomme bort. Jeg mener, at saa utsat som Vardø ligger, vil det ha sin betydning at vi har det norske militærflag der, og at vi bak flaget har noget som i tilfælde kan tale et mere alvorlig sprog; jeg tror det er nødvendig. Jeg ser at amtmanden i Finmarken siger, at Vardøhus fæstning ikke har nogen betydning som saadan. Men jeg spør: hvis der opstaar nogen forvikling i Vardø eller i nærheten, hvad vil amtmanden da gjøre? Vil han forsvare stedet med de civile opsynsbetjente som han har? Hvad vil han gjøre, hvis han ikke har nogensomhelst militærstyrke i ryggen? Det skulde være ganske interessant at høre hvilket middel han vil bruke til at opretholde ordenen med; jeg vet det ikke. Som sagt, jeg anser det for aldeles nødvendig at man endda ser litt paa dette spørsmal. Litt rart høres det ogsaa at man snakker om at nedlægge Vardøhus, men Narvik maa sterkt befæstes. Jeg synes det maatte være likesaa nødvendig at befæste det nordligste av Norge som at befæste Narvik; jeg tror det er

likesaa nødvendig at ha et holdepunkt deroppe. Saa er det sagt at man kunde ha et krigsskib gaaende der for at opretholde ordenen. Men det vil neppe bli noget billigere at ha det gaaende til stadighet deroppe, det vil koste mange penge; jeg tror ikke det vil bli billigere end det som man nu vil gjøre for at opretholde ordenen. Jeg tror som sagt, at baade det ene og det andet hensyn taler for at man ser litt paa dette, tænker litt nærmere over det, kommer til litt mere klarhet over hvad man vil gjøre, hvorledes man vil ordne sig, naar man nedlægger fæstningen. Jeg vil paa det bedste anbefale det av militærkomiteens formand fremsatte forslag nu. Jeg mener man skal være litt forsigtig. Der kunde være en hel række ting at si om dette; men jeg skal for tiden ikke indlate mig mere paa det, da det jo er utsættelsesforslaget som nu foreligger; jeg gaar ut fra at denne forsamling temmelig enstemmig vil vedta det, derfor skal jeg indskrænke mig til dette.

Statsraad Lowzow: Likeoverfor hr. Svendsbøe vil jeg kun si, at det er ganske vist saa, at den faste besætnings tjeneste paa Vardøhus ikke er som den bør være. Besætningen har fra gammel tid ligget paa fiske, og utbyttet deles da mellem kommandanten, de øvrige officerer, underofficererne og de menige. Det er ikke nogen rationel manér, og det er sagt kommandanten, at han maa være forberedt paa at det snart ophører. Der bør jo være skole deroppe, og da vil de fastlønnede befalingsmænd som er der, gjøre nytte for sig som lærere ved utdannelsen av de menige. Det fremtidige forhold maa bli at mandskapet gjør fuld militærtjeneste og gaar paa skole.

Hr. Svendsbøe sa, at der for nedleggelsen av Vardøhus er kommet uttalelser som ligger vor tid temmelig nær. Det er ganske sandt, der er det. Men det viser at opfatningerne ogsaa paa disse felter gaar i bølgegang. Jeg nevnte Kongsvinger, og hr. Konow nevnte Fredriksten; vi har en ganske anden opfatning av deres betydning nu end i visse perioder tidligere.

Med hensyn til hvad hr. Egede-Nissen sa, vil jeg svare, at jeg synes det er eiendommelig, at han beklager at man skal gjøre noget som skal rotfæste socialismen deroppe, idet man beholder fæstningen. Han maa jo nærmest ønske at fæstningen skal bibeholdes. Han siger at folk deroppe ler ad fæstningen. Ja, der er nogen som gjør det, nogen som er oplært til det av Egede-Nissen og hans venner. Paa andre folk har hans lærdomme gjort et andet indtryk. Det siges i et brev som jeg har faat deroppefra, at den korporalskole som foreslaaes oprettet paa fæstningen, meget snart vil dø hen; ti sosialisterne vil meget snart sørge for at den ikke faar elever. Nu, jeg tror ikke det vil bli tilfældet. Jeg tror ikke sosialisterne vil øve en saadan indflydelse. Hvis der lees ad Vardøhus, saa er det væsentlig hr. Egede-Nissen og hans nærmeste venner som er skyld i det. Fremmede officerer, som kommer der, tror jeg ikke ler ad Vardøhus, for de er vant til, at man i alle

lande har gamle befæstningsanlæg som er antikvert og ikke duer i kamp, men som allikevel ikke nedlægges, fordi man ikke vet om man muligvis faar bruk for dem. Desuten er de gamle befæstningsanlæg ikke saa umulige til bruk under kamp, som man gjerne tænker sig.

Hr. Egede-Nissen talte om at der ikke skulde kunne bli rivninger, fordi man i Sydvaranger hadde sikret sig, at det bare skulde være nordmænd og svensker som arbeidet der. Men der er mange forhold at ta i betragtning deroppe. Og der er dog virkelig russiske undersaatte, bl.a. skoltelapper, som har arbeide ved anlægget deroppe.

Egede-Nissen: De har ikke arbeide ved anlægget.

Statsraad Lowzow: Jeg har selv set dem arbeide der. Der er forøvrig mange andre forhold deroppe som er noksaa indviklede. Desuten kommer der til sine tider tusener av russere til forskjellige steder i Finmarken, blandt andet ligger der undertiden en mængde av dem paa Vardø havn. Der er nationalitetsforhold som man bør være forsiktig med. Man bør sørge for at man alltid har midler til at opretholde den nødvendige orden.

Hr. Egede-Nissen nævnte, at de tal jeg hadde opgit, ikke var rigtige. Foruten de kr. 900 000 som jeg hadde nævnt, kom der til hvad ingeniørgeneralen har anført at man behøvde mere. Det er ikke korrekt, for i de kr. 900 000 er medtat det som man fandt at maatte lægge paa den oprindelige beregning, efterat ingeniørgeneralen og fæstningsartillerigeneralen hadde uttalt sig. Saa sa hr. Egede-Nissen, at en taarnkanon til vilde skaffe en utgift som gik op i halvanden million. Det er ikke korrekt. En saadan taarnkanon til vil medføre at man kommer op i kr. 1200000. Det er imidlertid tvilsomt, om en 15 cm. kanon til behøver at staa i taarn. Man vil derfor maaske kunne faa utgifterne en del mere ned.

Egede-Nissen har citert distriktskommandanten deroppe, som har sagt at flaget vilde bli firet under de mest vanærende omstændigheter, hvis man blev angrepet. Jeg er ikke enig med distriktskommandanten i det. Det beror paa de folk som staa deroppe. Om forsvaret er aldrig saa svakt, hvis det som er der, benyttes godt, hvis der kjæmpes tappert, behøver ikke flaget at falde med vanære. Nu er forholdet allerede blit en del forandret ved at der er sendt op moderne skyts. Vardøen er fuld av fjeld og kløfter. Man har nu 4 temmelig moderne kanoner der, og man har mitraljøser. Skytset kan benyttes overalt paa øen; man behøver ikke at indskrænke sig til fæstningen. Og den styrke som kommer til at staa der, vil kunne levere et saadant forsvar at det skal kunne omtales med hæder. Den befæstning som er foreslaat, skulde selvfølgelig ikke bare kunne avvise baatangrep, men skulde kunne holde paa avstand alle upansrede eller svakt pansrede skibe. Og derved vil der være naadd ganske betydelig. For det vil medføre, at den styrke som skulde til for at ta Vardøen, maatte være det mangedobbelte av hvad den nu behøver at

være. Og jeg mener at det maa være rettesnoren for vort forsvar overalt, at fordi om man ikke kan opnaa det aller bedste, det aller sterkeste, maa vi ikke renoncere paa at gjøre det som vi har evne til.

Nu - det var mange ting som det kunde være fristende at gaa ind paa. Men jeg skal ikke gjøre det, efterat militærkomiteens formand er kommet med sit forslag. Med hensyn til den forutsætning han nævnte, at man et aar skulde indstille utskrivningen til artilleriet deroppe, kan der ikke være nogen betænkelighet. Skulde man trænge flere fæstningsartillerister siden, gaar det godt an et følgende aar at øke litt paa utskrivningsstyrken. Naar det er foreslaat at saken skal tages op til ny behandling, naar forslag kommer om befæstninger i Ofottrakten, saa tror jeg nok at det kan ske. Der maa da sendes nogen officerer derop allerede iaar, som anstiller de nødvendige undersøkelser.

Egede-Nissen: Jeg vet jo at hr. Jakob Andersen er en meget vidende mand, men forholdene i Vardø tror jeg at jeg har likesaa god greie paa som han. Jeg vover at sette mit skjøn op mot hans i de saker som vedrører Vardø og Vardø befolkning. Om han har opdaget nogen andet paa sine kanter, saa rører jo det igrunden ikke ved denne sak. Hr. statsraad Lowzow har tat befolkningen i Vardø til indtægt for fæstningens bibehold, hvad jeg mener er uriktig. Jeg antar ogsaa at amtmanden i Finmarken maa anse det for uriktig, siden han ikke paa noget punkt har fremholdt dette - ikke paa noget punkt, hr. præsident! Han har helt ut sluttet sig til dem som har ment, at Vardøhus fæstning bør nedlægges, baade fordi befolkningen er enig deri, fordi Vardøhus ikke vil kunne gjøre nogen nytte mot de saakaldte indre fiender, og fordi han mener, med støtte av alle militære autoriteter, at Vardø maa forsvares fra sjøen. Jeg hørte rigtignok, at hr. Jakob Andersen sa at Vardøhus skulde forsvare vore fiskebanker, saa der ikke kom fremmede fiskere, men jeg trodde ikke at hr. Andersen mente, at Vardøhus fæstning skulde svømme ut over havet. Saa jeg tror at det var en litt for ukyndig bemerkning. - Hr. Lowzow kommer stadig med dette, at det er jeg som har lært folk til at le ad fæstningen. Jeg maa da faa lov til at gjenta det, at de forargelige forhold paa fæstningen hadde gjort at hele fæstningen var undergravd i folks bevissthet, længe før jeg kom op til Vardø. Og naar hr. Lowzow mener at korporalskolen ikke skulde faa nogen søkning, fordi jeg ogsaa skulde hindre dem fra at reise dit, saa tror jeg at hr. Lowzow tillægger mig en noget for stor magt. Vistnok kan jeg ha en del indflydelse i Vardø by og i byerne i Finmarken, men det er ikke byernes befolkning som søker til korporalskolen. Det er folk som kommer fra fjelddistrikterne eller fra fjordene - de folk som hr. Jakob Andersen mener er saa altfor litet oplyste. Det kan godt være at det er mangel paa oplysning som gjør, at de ikke har mit syn paa dette. Hr. Lowzow tror ikke at fremmede officerer ler ad fæstningen; for overalt har man

antikverte fæstninger. Jeg tror dog neppe, at man har nogen som er i den grad antikvert som denne. Jeg maa faa lov til at si, at jeg tror hr. Lowzow har set syner, naar han har set at russiske skoltelapper har faat arbeide i Sydvaranger. I ethvert fald er det i koncessionen uttrykkelig paabudt, at kompagniet ikke skal benytte andre end norske og svenske arbeidere. Saa sa hr. Lowzow at mine tal var urigtige. Det kan godt være - ut fra hr. Lowzows syn. Men jeg har holdt mig til de opgaver som ingeniørmajoren deroppe har fremlagt, og som av ingeniørgeneralen er kalkulert at være for smaa. Jeg vet, at hr. Lowzow har frembragt en reduktion av beløpet ved at sette de gamle 8.4 cm.s langsomt-skytende kanoner istedenfor 7.5 cm.s hurtigskytende. Men det er nu av den slags ting, som ikke gaar i længden allikevel. Hvis Vardøhus skulde bli en moderne fæstning, da tænker jeg nok at fæstningsgeneralen sørget for, at man ikke fik de greier, men fik ordentlige, moderne saker. Og saa blev det min kalkule som ble den rigtige. Saa siger hr. Lowzow at kommandanten paa fæstningen har betrygget ham; flaget paa Vardøhus skal ikke fires med vanære. De skal formodentlig dræpes, alle mand deroppe da, førend Vardøhus blev overgit til en fiende. Da maatte Vardøhus kommandant være endnu dummere, end jeg anser ham for at være, for at opta en kamp under saa ulike forhold, det vilde visselig ingen forsvarlig tænkende mand gjøre. Han vilde ikke ofre de 100 mands liv som var der, naar han maatte vite at de blev skutt ned og ødelagt alle sammen allikevel. Og det er vel ogsaa det oberst David Vogt har ment, naar han skrev som han gjorde. Saa sa hr. Lowzow, at man skal ikke opgi det næst bedste, fordi om man ikke kan faa det bedste. Jeg mener, at man deroppe ikke kommer til at faa hverken det bedste eller det næst bedste; men man kommer til at opretholde en karrikatur. Og det er det jeg mener, at hvad enten man ser det fra den ene eller den anden side, er det uforsvarlig, i ethvert fald økonomisk set, og det er en uforsvarlig handling likeoverfor byen, som da i tilfælde kan bli skutt i brand.

Præsidenten: Der er fremdeles indtegnet 4 talere; men da baade forsvarsministeren og militærkomiteens formand og formodentlig dens flertal ogsaa er enige i det fremsatte forslag, vil præsidenten henstille til de indtegnede talere at fatte sig kort.

Saba: Det var i 1906 jeg hadde en liten samtale med amtmanden i Finmarkens amt om Vardøhus fæstning, og han uttalte akkurat de samme tanker som her idag er fremholdt av militærkomiteens formand og av hr. Egede-Nissen om den fæstning. Den duer ikke til noget, set fra forsvarsstandpunkt. At den fæstning har gjort sin nytte, ja, det vet vi; det er ingen som benegter det. Men det samme har ogsaa de usleste trækirker i Finmarken gjort. Boris Glebs usle trækirke har gjort den samme nytte for Rusland som Vardøhus fæstning for Norge, og den trækirke

som blev opført av svenskerne i Enare, har gjort samme nytte for Sverige. For da man regulerte grænserne deroppe, tok man hensyn til disse gamle bygninger: Vardøhus blev liggende indenfor Norges grænse, Enare kirke indenfor Sveriges grænse og Boris Glebs kirke indenfor Ruslands grænse. Nogen større nytte har ikke Vardøhus fæstning gjort end disse simple trækirker. Da vi hadde røveriske overfald i Finmarken, saa var det de i fjordene som fik lide; ingen kom naturligvis til Vardøhus fæstning, for der hadde de ingenting at gjøre; det maatte jo ogsaa været dumt av røverne. Her er talt om at vi agter at nedlægge Vardøhus fæstning. Det er jo ikke det det gjælder. Vi mener ikke at man skal fire flaget, flaget kan jo vaie der allikevel, selv om Vardøhus fæstning blir nedlagt som fæstning. Rusland hadde en fæstning paa grænsen, Kolafæstningen, et blokhus egentlig. Det blokhus er nedlagt for længe, længe siden, for Rusland har forlængst indset at det gjorde ingen nytte. Det samme maatte alle som kjender til forholdene, kunne si om Vardøhus fæstning. Men Rusland tænkte rigtignok det samme som er fremholdt av hr. Eidem her idag, at skal man gjøre noget nyttig for forsvaret dernord, saa maa det være ved anlæg av en fæstning som skal kunne beskytte en orlogshavn. Et saadant sted trodde man man fandt i Katerinehavn; men det har jo, som hr. Egede-Nissen har fremholdt, vist sig ikke at være tilfældet. Og Vardø havn kan ikke være orlogshavn, det siger alle sagkyndige er umulig. Naar hr. Jakob Andersen sa at forsvarssaken er saa populær i Finmarken, saa vil jeg protestere mot det. Forresten, hvorvidt forsvarssaken er populær eller ikke populær i Finmarken, synes jeg ikke vedkommer behandlingen av denne sak. Det som vi skal ta hensyn til her, det er, hvorvidt Vardøhus fæstning kan gjøre nytte i forsvarsøiemed eller ikke. Og det synes jeg alle som kjender litt til forholdene i Finmarken, og til Vardøhus fæstning, og vet hvor elendig den fæstning er, maatte kunne si sig selv, at den fæstning ikke kan gjøre nogen nytte i forsvarsøiemed. Hr. Andersen talte om at vi maatte ha nogen militære i tilfælde av at der skulde bli opløp. Ja, vi hadde et litet opløp under de saakaldte Mehavnoptøier; men da var det ikke Vardøhus's mandskaper som blev kommandert til Mehavn, men det var infanterister og korporalskolens elever fra Vadsø, og dem har vi i Finmarken, saa de faa mandskaper som vi har paa Vardøhus fæstning, gjør heller ikke i dette øiemed nogen nytte. Bli der opløp, saa har vi andre mandskaper at ty til end de 5-6 stykker som opholder sig paa Vardøhus. Hr. Lowzow talte om at der var ogsaa russiske skoltelapper i arbeide i Sydvaranger; det tror jeg ikke er tilfældet. At der er skoltelapper, det tror jeg nok, men det er skoltelapper fra Neiden, og Neiden ligger i Norge. Jeg tror, at Sydvarangerselskapet har forsøkt at overholde det som er paalagt det ved koncessionens erholdelse. Jeg vet ikke om hr. Egede-Nissen har fremsat forslag; men jeg agter at slaa følge med ham her i dette spørsmal, og jeg holder

paa det som enstemmig er sagt av militærkomiteen. Jeg vil ikke ha nogen utsættelse.

Eidem: Jeg maa i meget gi hr. Egede-Nissen ret i den karakteristisk han gav av Vardøhus fæstning, som den nu er. Det lar sig ikke negte at det er en karrikatur paa en fæstning, og man behøver ikke at være socialist for at maatte trække paa smilebaandet, naar man ser paa de apparater som ligger der den dag idag, med splitflagget vaiende over sig. Jeg maa ogsaa være enig med hr. Egede-Nissen i at der foreligger igrunden intet nyt her idag, som skulde gjøre at militærkomiteen idag har en anden mening end igaar angaaende dette spørsmal; men det later til nu, at komiteen her er gaat over til formandens mening om at man kunde la dette spørsmal utstaa, ialfald indtil der forelaa forslag om Narviks befæstninger. I og for sig har jo dette spørsmal for mig ingen betydning. Enten man fatter denne beslutning idag, eller man fatter den engang i januar eller februar, det har for forsvaret ingen betydning, og økonomisk har det heller ikke nogen stor betydning, saa jeg for min del skal, hvis komiteen forøvrig er av den mening at den nu vil gaa over til formandens forslag, ikke motsætte mig det, jeg har ingen grund til det. Men det er kun paa én betingelse, og det er paa den betingelse at forsvarsministeren nu kan love os, at vi skal faa en plan for Narviks befæstninger, ialfald i januar eller februar maaned, naar Stortinget kommer sammen, og at denne plan for Narviks befæstninger da ogsaa blir utarbeidet ut fra maritime synspunkter. Naar hr. Jakob Andersen ikke forstod at det var nødvendigere at forsvare Narvik end Vardø, saa har han visselig tænkt litet over Nordlands og Finmarkens forsvar; for Narvik er det selvskevne utgangspunkt for en erobring av alle de nordlige landsdele, og er det ikke befæstet, saa hjælper det svært litet om man har befæstninger paa Vardø; det hjælper ikke det mindste for Nordland og Finmarken, enten man har befæstninger oppe ved Vardø eller ei. Det tror jeg er almindelig anerkjendt. Jeg vil imidlertid gjerne ha en uttalelse fra forsvarsministeren om at man ogsaa faar utredet spørsmålet om Narviks befæstninger set ut fra et maritimt synspunkt, saaledes at Narviks befæstninger som basis, som utgangspunkt for et sjøforsvar for vore nordlige landsdele ikke bare sees ut fra et landmilitært standpunkt. Det er meget bra, at generalstaben uttaler sig om hvor man skal finde et punkt i Finmarken; men det maa ansees heldigere og bedre, om ogsaa admiralstaben faar anledning til at se paa de ting, og uttale sig om det fra et maritimt standpunkt. Kan man imidlertid gaa ut fra at man faar virkelig utarbeidede planer set fra alle sider, gjerne i et par alternativer, baade det statsraaden nu selv holder paa, og det de maritime autoriteter holder paa, saa vil jeg for min del ikke motsætte mig at man utsætter dette spørsmal, indtil det kan foreligge igjen til vinteren. Jeg vil da gjerne

høre, om statsraaden mener at man kan faa et saadant forslag, naar Stortinget trær sammen til vinteren igjen.

Høstmark: Jeg kan forstaa de følelser og tanker, som har fundet uttrykk i de bemerkninger hr. Konow, hr. Bjørnaali og hr. Jakob Andersen er kommet med, og jeg vil av hensyn til hvad de her har anført, kunne gaa med paa militærkomiteens formands forslag. Hr. Jakob Andersen lot imidlertid til at tro at man ved at holde paa nedleggelse av Vardøhus fæstning vilde gi uttrykk for den mening, at Finmarken, og den del av landet som laa langt deroppe, burde ikke forsvares. Nei, nogen saadan mening har vist hverken militærkomiteen eller andre, som har litt interesse for landets forsvar. Vi mener vist, at likesaa vel de landsdele som andre skal forsvares, og et uttrykk derfor er jo ogsaa indførelsen av vernepligt deroppe, med de utvidelser som vi nu har foreslaaet iaar. Vi mener imidlertid at det at lægge et fæstningsforsvar paa spidsen av landet ved Vardø, det er der liten mening i. Det er omtrent likesaa meningsløst som om man vilde lægge Kristiansands forsvar nede paa Lindesnes, eller Bergens forsvar ute paa Statt, eller Ofotens forsvar ute paa Røst. Vardø er ikke stedet. Jeg vil ha uttalt dette, forat man ikke i min votering skal lægge ind her den fortolkning at jeg holder paa opretholdelsen av Vardøhus som fæstning.

Andersen: For at bevise for denne forsamling paa hvilken saglig maate hr. Egede-Nissen debatterer her, vil jeg faa lov til at fortælle forsamlingen, at i det øieblik jeg var færdig med min tale, blev der slængt paa pulsten en seddel til mig, hvorpaa der stod skrevet: Nu blir Jakob fyrvogter. Jeg vil si Egede-Nissen, at jeg har aldrig i denne sal forsøkt at tale saa at jeg skulde kunne opnaa begunstigelser for mig selv. Det vil jeg dog faa lov til at si, at jeg har ikke fulgt de repræsentanter som pleier at gjøre det, og jeg vil si, at min optræden her i salen skal aldrig la sig diktere av gutter hvis optræden her i salen ofte minder om Bastøgutterne. Likeoverfor hr. Egede-Nissens bemerkning om, at jeg mente at denne befæstning skulde lægges paa fiskebankerne for at beskytte fiskerne der, saa vil jeg faa lov til at si, at jeg trodde virkelig at hr. Egede-Nissen ved sine sommerture til Vardø visste saa meget om Finmarken, at han kjendte til at fremmede nationer pleide at gaa iland og være iland ved Vardøhus fæstning; saa meget kan man forlange at han burde vite, som stortingsmand derfra, saa meget kjendskap burde han ha til det.

Statsraad Lowzow: Med hensyn til hr. Eidems henstilling vil jeg si, at det er jo vanskelig at love noget bestemt om den slags ting det her gjelder. Disse overveielsekræver sin tid. Jeg tror, at hvis man nedsætter nye kommissioner, vil man ikke faa greid saken paa kort tid; og jeg vet ikke om det i det hele vil føre til noget resultat. Der blir jo saa ofte forskjellig

fraktioner i saadanne kommissioner. Men jeg antar at hvis administrationen benytter de midler den har - naar den sender ut officerer, som faar at arbeide med disse ting, men som ikke har noget mandat som en kommission, og naar de forskjellige autoriteter som disse ting ligger nærmest, faar uttale sig - da skal man kunne for næste storting, om ikke ved dets sammentræden, saa dog temmelig snart ute i perioden, faa disse ting noksaa vel utredet baade for Ofotens og Vardøhus's vedkommende. Det vil selvfølgelig koste penge paa den vis ogsaa, men antagelig mindre end om man skulde ha nye kommissioner. At saken bør utredes baade fra landmilitært og maritimt standpunkt, det er en selvfølge.

Svendsbøe: Hr. Eidem vil betingelsesvis gaa over til militærkomiteens formands forslag om utsættelse. Denne hr. Eidems betingelse var grundet paa at man skulde faa nye planer forelagt. Jeg mener der foreligger planer nok, der er en hel række planer som er færdige. Skulde det ikke da være hensigtsmæssig, at man først begynder at se paa dem som er færdige til utførelse? Med hensyn til Ofoten, saa er det læst op i forsamlingen før, at der er sendt militærkomiteen planer til en utgiftspost av 890 000 kroner, saa der maa være adskillig at utføre av arbeide der, skulde jeg tro; manglende planer skulde saaledes ikke være nogen grund. Med hensyn til komiteformandens forslag om utsættelse vil jeg for mit vedkommende ha sagt, at Vardøhus fæstnings nedlæggelse - eller om man ikke vil bruke det ord, overgang til fredsetablisement - er saa vel fundert og overveiet, og byr saapas stor besparelse, at jeg ikke finder at kunne gaa over til noget forslag om utsættelse. Jeg vil stemme for komiteens indstilling; jeg tror at den er til alle sider set det retteste, og økonomisk og tjenstlig set det fornuftigste.

Saba: Alle her i salen som efter min mening er sagkyndige, har uttalt sig i den retning at Vardøhus som forsvarspunkt ikke er nogen ting tes, men de vil dog stemme for hr. Bratlies forslag. Hr. Bratlies forslag gaar naturligvis igjennem, men efter de faldne uttalelser fra de herrer som jeg synes er sagkyndige her, er det naturligvis ikke dermed sagt at Vardøhus fæstning skal opretholdes. Jeg agter fremdeles at stemme for komiteens indstilling. Med hensyn til at hr. Andersen talte om at man debatterte paa en manér som lignet Bastøgutterne, saa vil jeg si, at da hr. Egede-Nissen stod og talte her, fik han stukket en lap i sin haand, og da han var færdig med sin tale, overleverte han den lappen til hr. Andersen. Derav hele hr. Andersens insinuation mot hr. Egede-Nissen om hans maate at debattere paa.

Præsidenten: Præsidenten vil henstille at der ikke debatteres om løse lapper.

Egede-Nissen: Jeg er ganske enig med præsidenten. Det kunde ikke falde mig ind at ville debattere om hr. Andersens seddel, det var ikke det jeg begjærte ordet om; men jeg bad om ordet for at spørge den ærede statsraad, hvordan han vil stille sig likeoverfor det spørsmål som militærkomiteens formand rettet til ham, om man ikke med en gang kunde indstille utskrivningen av artilleristyrken til Vardøhus fæstning. Det gjaldt ikke - som hr. Lowzow svarte paa - bare det ene aar, men det var med hensyn til at indstille i det hele utskrivningen til Vardøhus. Saken er nemlig den, som hr. Bratlie pekete paa, at befolkningen liker forferdelig litet at nogen faa fra Vadsø og Vardø i fire aar skal eksercere paa Vardøhus, mens andre slipper med et aar paa Altens eksercerplads eller paa Nyborgmoen. Jeg har henstillet til hr. Bratlie i forbindelse med sit utsættelsesforslag at fremsætte forslag om at der ikke blir utskrivning av artilleri i Finmarken; men hr. Bratlie ønsker formodentlig ikke at gjøre det. Men jeg vil spørge den ærede statsraad om ikke han kunde imøtekomme dette ønske, og jeg vil tilføie, at iaar har over halvparten bedt om utsættelse. Jeg vil be hr. statsraaden svare herpaa.

Statsraad Lowzow: Hvis Vardøhus eller et andet punkt deroppe skal beholdes som fæstning, saa gaar det selvfølgelig ikke an for godt at indstille utskrivningen til artilleriet. En anden sak er det, at man burde ordne det saa at artilleriet og infanteriet deroppe fik den samme tjenestetid, til en begyndelse vaabenøvelser i to aar.

Egede-Nissen: Det er ikke to aar, det er ett aar.

Statsraad Lowzow: Ja, nu er det ett aar, men infanteriet bør ogsaa ha et aar til. Men alt dette er spørsmål som ikke kan avgjøres nu. Det som i dette øieblik er aktuelt, og det som militærkomiteens formand nævnte, det er at man et aar i Finmarken kan la være at foreta utskrivning til fæstningsartilleriet. Hvis der altsaa ikke er fattet nogen avgjørende beslutning om Vardøhus, kan man la det gaa et aar hvori der ikke utskrives til fæstningsartilleriet, men hvor samtlige mandskaper deroppe gaar til infanteriet.

Egede-Nissen: Hvor der ikke blir eksercis altsaa for de utskrevne mandskaper?

Statsraad Lowzow: Nei, den aarsklasse kan ialfald ikke ha det, men det faar bli et spørsmål som man faar overveie, hvorledes det skal ordnes med eksercisen for de andre. Det som militærkomiteens formand nævnte, og som her er det væsentlige nu, det er at der ikke utskrives mandskaper til artilleriet det første aar da utskrivning skulde finde sted. Jeg antar at saken vil bli behandlet igjen paa neste storting, og antagelig før

bataljonssamling paa Vardø finder sted, saa der vil bli anledning til da at opta spørsmålet paanyt og fatte de nødvendige bestemmelser. Men det som foreligger nu, og som man behøver at avgjøre nu, er kun spørsmålet om den første utskrivning til fæstningsartilleriet i Øst-Finmarken.

Egede-Nissen: Jeg oppfatter da den ærede forsvarsminister saadan, at der ikke blir utskrevet artilleri til Vardøhus fæstning i det første utskrivningsaar, og at der heller ikke indkaldes folk til tjeneste paa Vardøhus fæstning til næste aar, nu førstkomende sommer. Har jeg oppfattet statsraaden rigtig der?

Statsraad Lowzow: Nei, ikke at der ikke indkaldes folk til næste aar. Naar der ikke finder utskrivning sted, kan der altsaa ikke bli nogen rekruttskole; rekrutter kan ikke indkaldes. Hvad der blir at gjøre til næste bataljonssamling, er et spørsmål som avgjøres paa næste storting.

Egede-Nissen: Jeg vil kun erklære, at jeg fastholder komiteens indstilling, og jeg har ikke av det som er fremkommet, fundet noget der talte for at man skulde utsætte spørsmålet. Jeg er overbevist om at de ansvarlige autoriteter vil fastholde sin opfatning, at Vardøhus fæstning bør overgaa til fredsetablisement. Jeg ønsker at voteringen maa foregaa ved navneoprop, og jeg gaar ut fra at navneopropet offentliggjøres i aviserne.

Præsidenten: Derom vil der bli at fatte beslutning senere.

Votering:

Hr. Bratlies forslag saalydende: "Avgjørelsen av spørsmålet angaaende Vardøhus utstaar, indtil indstilling om befæstningsanlæg ved Narvik blir Stortinget forelagt" blev bifaldd med 90 mot 25 stemmer.

De 90 herrer var:

Grieg, Mowinckel, Næss, Liljedahl, Aarnes, Gerhardsen, Kloster, Wergeland, Mjelde, Saakvitne, Røsholm, Jorde, Hyggen, Rustand, Hans Hansen, Andersen, O. Sand, Jensen, Wrangell, Konow, Myrvang, Sjursen, Eftestøl, Aaen, Olsen, Eidem, Austeen, Strengenhagen, Wiborg, Bratlie, H. Pettersen, Stang, Landheim, Fedje, Blilie, H. Jacobsen, Wold, Valeur, Grindland, Fasting, Velo, Thallaug, Th. Stousland, Foss, Bryggesaa, Berge, Kristensen, P. Aas, Gauslaa, Liestøl, Andersen Grimsø, Bjørnaali, Selsø, Bakkejord, Havig, Ellingsen, Dyring, Hansson, Aklestad, Høstmark, Meisingset, Hestnes, C. Berner, Carl Stousland, Bøen, M. Larsen, Jahren, Th. Larsen, Adolf Pedersen, Gjedrem, Hognestad, Schanche, Dyrland, Rasmussen, Horst, Klingenberg, Halvorsen, Hagerup, Ivar Aavatsmark, O.S.

Møte for lukkede dører, Stortinget 12. august 1909

Aavatsmark, Ejde, Wolden, Bergan, Fjermstad, Friis Petersen, Brevig, Løken, L. Aas, Spangelo og Rogge.

De 25 herrer var: Sæbø, Hjertenæs, Svendsbøe, Gundersen, Skilbred, Grivi, Tveiten, Ruberg, Vraa, Saba, Bernhard Hanssen, Egede-Nissen, Haug, F. Sand, Nalum, Nilssen, Chr. Knudsen, Blakstad, Krag-Torp, P. Pedersen, Lind Johansen, Foshaug, Alfred Eriksen, Buen og Brøgger.

Fraværende: Holsen, Rinde, Langeland, O. Erichsen, Øverland, Sivertsen, Hoff og Holtsmark.

Præsidenten: Præsidenten skal forhøre, om militærkomiteen anser det nødvendig eller paakrævet at fortsætte møtet for lukkede døre.

Bratlie: Nei, efterat man er færdig med fæstningsartilleriet, tror jeg ikke der foreligger flere spørsmål, som gjør den forsigtighet nødvendig.

Præsidenten: Præsidenten foreslaar nu, at de idag faldne voteringer blir at offentliggjøre, men debatten forøvrig ikke.

Votering:

Præsidentens forslag bifaldtes enstemmig.

Præsidenten: Præsidenten foreslaar dernæst at møtet herefter holdes for aapne døre. - Ingen har uttalt sig derimot.

Møtet hævet kl. 12.40.
